

Rapport da lavur 1990

Autor(en): **Signorell, Faust / Kunfermann, Gion / Capaul, Giusep**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **104 (1991)**

PDF erstellt am: **15.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-235609>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Rapport da lavur 1990

Elavurà dals divers posts da lavur e sincronisà cun il program da lavur LR 1990.

Lavur dals organs da la LR

La suprastanza ha salvà 24 sedutas e deliberà 251 tractandas. Ina seduta en la regiun ha già lieu a Ftan. Il cussegl ha già quatter tschentadas cun 23 tractandas. La radunanza da delegadas è stada ils 23 da zercladur 1990 a Casti ed ils 8 da december 1990 a Cuir. Sper las tractandas statutaras (rapport annual e quint) è la radunanza da Casti s'occupada cun la dumonda per in project dad ina gasetta dal di (La Quotidiana) e ha decidì in credit da fr. 150'000.– ord il dunda la festa naziunala per la projectaziun. (Ils detagls da decisiun conc. la Quotidiana vesair cifra 9). La radunanza dal december ha approvà il program da lavur ed il preventiv per 1991, ha sancziunà in program provisoric per la SCUNTRADA 1991 ed elegì sco nova suppleanta en la suprastanza LR dunna Rita Killias-Cantieni, Laax.

Il revisurat da la LR ha salvà 3 sedutas e ha era prediscutà il preventiv LR.

Rapport tenor program da lavur

1. UNIUNS AFFILIADAS

Tuttas uniuns afiliadas èn vegnidas consultadas per las sequentas dumondas:

- Ultima posiziun da la LR conc. la revisiun dad art. 116 da la constituziun federala.
- Cumissiun consultativa per il rumantsch grischun.
- Cumissiun accumpagnanta per il project «La Quotidiana».
- Delegaziun en la radunanza da delegadas a norma dals tschentaments LR.

A las uniuns regionalas dat la LR ina contribuziun speziala per in computer per ils collavurats regionalas. Cun la Renania, l'Uniun rumantscha da Surmeir e l'Uniun dals Grischs vegn discutada en plirs inscunters individuals la redacziun dals novs vocabularis regionalas. Tranter la LR e las uniuns vegnan las incumbensas per ils projects dals vocabularis regionalas repartidas sco suonda.

- Las 3 uniuns numnan ils redactors, sa stentan da cuntanscher ils congedis necessaris per quels, numnan eventualas gruppas e persunas ch'accompagnan ils projects e mantegnan il contact cun la LR.
- La LR engascha ils redactors, procura la finanziaziun (cf. pag. 53) e coordinescha las lavurs, sa gida cun cussegliaziun lexicografica e surveglia las lavurs che han da sa tegnair vid ils concepts e las normas prediscutadas.

A l'Uniun dals Grischs metta la LR a disposiziun in subsidi spezial per instrucziun supplementara da lingua en scolina. Cun la Romania collavura la LR en connex cun l'ediziun da las ovras da Giachen Hasper Muoth (lavurs da coordinaziun e d'administraziun).

Las contribuziuns a las uniuns regionalas èn vegnidas pajadas en entira summa il mais da favrer. Ultra da las contribuziuns ordinarias han las uniuns er retschet contribuziuns spezialas per publicaziuns.

Ils suprastants da la LR han prendì part a sedutas da las uniuns regionalas. Parsura e secretari èn stads preschents a radunanzas generalas ed occurrenzas spezialas da las uniuns afiliadas. En las sedutas cun ils presidents da las uniuns afiliadas èn – sper las tractandas ordinarias – er vegnidas discutadas las sequentas tematicas: La situaziun finanziaria da la LR e l'augment da las contribuziuns federalas e chantunalas; il project da pressa «La Quotidiana»; las lavurs da la grupp da lavur chantunala «Regiuns linguisticas dal chantun»; program da la SCUNTRADA.

Lavur en la centrala – lavur en las regiuns

Il program da lavur da la LR vegn exequì en stretga collavuraziun cun las societads afiliadas. La lavur centrala pussibilitescha ina concentraziun da las forzas, ella pretenda dentant era intensiv contacts regionalas per intermediar las lavurs. Tras las uniuns afiliadas che profiteschan da l'infrastructura da la LR cun ils posts da linguatg,

infurmaziun, translaziun, etc., tras visitas en las regiuns e cun contacts cun diversas instanzas regionalas e communalas sa stenta la LR da cuntanscher ina gronda effizienz da la lavur en contact cun ils interess regionalis. La lavur prestada en Chasa rumantscha stat en servetsch dal rumantsch, nua ch'el exista.

En quest senn èsi impurtant da constatar ch'ina part considerabla dals Rumantschs vivan er ordaifer il territori e dovran er qua animaziun e sustegn. Sper la noziun dal «*territori linguistic*» stat la «*cuminanza linguistica*».

Nossa cuminanza linguistica è pli gronda ch'il total da las personas rumantschas che vivan en il «*territori rumantsch*».

Posiziun da la LR conc. la revisiun da l'art. 116 CF.

La LR ha prendì ina vasta posiziun en questa dumonda. Tenor nossa opiniun ha la confederaziun ils sequents pensums en connex cun la promoziun linguistica:

- Garantir l'egualitad ed il medem tractament a tut ils linguatgs naziunals.
- Promover la chapientscha vicendaivla cun resguard spezial da la communicaziun interculturala tranter ils linguatgs gronds ed ils pitschens.
- Procurar per ina represchentanza adequata da las gruppas da linguatg en tut ils secturs da la politica, la scolaziun, la cultura e la publicitad sin plaun naziunal.
- Mantegnair ils territoris linguistics.
- Promover e mantegnair il rumantsch sco ina da las linguas naziunalas cun preschientscha adequata en l'entira Svizra.
- Promover la bi – e multilinguitad cun diversas mesiras (contribuziuns directas per curs d'assimilaziun ed integraziun).
- Duvrar il rumantsch sco linguatg uffizial en ils texts che cuntanschan er il territori rumantsch (en la furma rumantsch grischun).
- Dar contribuziuns directas per normalisar la situaziun dal linguatg tenor il concept da planisaziun linguistica da la LR.
- Prender mesiras economicas per segirar ina basa economica solida en il territori rumantsch.

- Rinforzar las medias en rumantsch, era cun contribuziuns per ina quotidiana rumantscha.
- Rinforzar il post da linguatg en l'administraziun federala.
- Dar contribuziuns directas per in institut per l'innovaziun e normaziun linguistica permanenta dal rumantsch, cunquai che quest linguatg na po sco sulet linguatg naziunal betg amplifitgar sia infrastruttura cun importar material linguistic.

La LR fa ina proposta per modifitgar il text proponì per in artitgel costituziunal. En il center stattan las pretensiuns da resguardar il rumantsch sco linguatg uffizial parzial per il territori rumantsch e da dar a la confederaziun la pussaivladad da prender mesiras directas en cas ch'in linguatg è periclità.

2. COLLAVURATURS REGIUNALS

En rapports mainsils cun ils collavurats regiunals èn las lavurs en las singulas regiuns vegnidas planisadas e coordinadas. Ils collavurats sa scuntran tranter els. Lur rapports da lavur mainsils a scrit dattan invista en ils detagls da la lavur prestada.

Il rapport annual dals collavurats è agiuntà al rapport dals parsuras da lur uniuns.

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolinas

A diversas scolinas ha la LR mess a disposiziun cudeschs gratuits.

La lavur da las cussegladras da scolina en Surselva ed en Engiadina è vegnida cuntinuada. Da questa offerta fan fitg paucas mussadras e purtadras da scolina adiever en Surselva. En Engiadina è la lavur da la cussegladra vegnida limitada sin la cussegliaziun. Quai che manca èn uras d'instrucziun supplementaras per l'integraziun dals uffants. Per part sorprendan las vischnancas ils custs per ina tala instrucziun. Nua che questa instrucziun supplementara

manca, è l'assimilaziun per part messa en dumonda. Dad in credit supplementar per quest intent na ha l'Uniun dals Grischs betg fatg adiever.

En vista a la mancanza da mussadras ha la suprastanza – sin dumonda da la Renania – inoltrà ina dumonda al departament chantunal d'educaziun e supplitgà

- da prender uss las mesiras necessarias per *motivar ed animar* efficaciamain da frequentar il seminari da mussadras
- surtut da crear uschè spert sco pussaivel ina basa legala per megliar las *cundiziuns d'engaschament e paja* da las mussadras, da maniera che questa professiun daventa pli attractiva
- dad animar entruidaders ed entruidadras da professiun e magisters da las scolas superiuras da render attent giuvens e giuvnas qualifitgad(a)s sin la professiun da mussader/mussadra.

Il chantun vul – tenor sia resposta – s'engaschar en quest senn. La LR è sa gidada cun pliras organisaziuns purtadras da scolina per chattar mussadras rumantschas.

La suprastanza ha sa laschè infurmar da dunna Dorina Item, che ha visità diversas scolinas en l'entir territori en connex cun ils examens didactics da las seminaristas, davart la situaziun en scolina.

En ils territoris da tschep en Surselva, en Engiadina bassa, en Val Müstair ed en Surses è la situaziun anc relativ favuraivla e cleramain rumantscha. L'assimilaziun dals uffants na rumantschs succeda organicamain e quasi senza excepziuns.

En la zona da cunfin linguistic dal Plaun (inclusiv Trin) sur la Val d'Alvra e Schons fin en Engiadina'alta è la situaziun per part precara. Il dumber da scolarets na rumantschs surpasa per bler ils paucs scolarets da famiglias rumantschas. L'assimilaziun è zunt difficila, las mussadras magari deprimidas e decuraschadas ed il linguatg sin plaz da scola tudestg. La bilinguitad sin las plazzas da scola disfavurescha ils flaivels. Diversas vischnancas fan sforzs considerabels per megliar la situaziun dal rumantsch en scolina, p.ex. cun pussibilitar instrucziun speziala en gruppas pitschnas u cun reducir il dumber da scolarets tras manar ina scolina dapli. La situaziun resta per part deprimenta e pretenda gronds sforzs per effectivamain segirar la preschientscha rumantscha.

La LR stuess pudair augmentar ses sforzs en quest sectur. L'incumbensa per las scolinas tutga dentant a las vischnancas e la finanziaziun LR na tanscha per la lavur che fiss urgenta.

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

Cun la CMR ha la LR collavurà per la reediziun da chanzuns e versets en sursilvan e ladin. Las «Ideas ed impuls per l'instrucziun rumantscha en scolina» èn era vegnidas realisadas en ina versiun sursilvana. Ina retschertga da la CMR tar sias commembras conc. edir il KODI en il medem carnet en plis idioms ha purtà in resultat favuraivel. Quasi tuttas mussadras beneventassan ina tala emprova. L'emprova vegn fatga 1991.

Per l'instrucziun en scolina è era vegnì realisà il cudeschet cun chanzuns e gieus «Circus Barbado» en ils idioms sursilvan, sutsilvan, surmiran e puter. Il cudeschet en sursilvan è gia cumparì. Ils restants cumparan en il decurs dal prim quartal 91.

Scolinas a Cuir

Las scolinas èn vegnidas manadas cun in dumber da 34 per l'onn da scola 1989/90 e cun 36 uffants per l'onn da scola 1990/91. Dunna Dorina Item-Candrian è vegnida pensiunada e remplazzada da dunna Heidi Caviezel-Cathomen. Per dunna Manuela Gross è vegnida elegida dunna Maria Süsskind-Riatsch.

La scolina en Chasa rumantscha ha anc adina ina funcziun sco scolina d'exercizi per las mussadras rumantschas e gida a mantegnair la schientscha tar las famiglias rumantschas a Cuir. L'Uniun da scolina Cuir (USC) gida a purtar la scolina cun ina contribuziun.

Scolas fundamentalas tudestgas

A las scolas fundamentalas tudestgas cun instrucziun da rumantsch en zona da cunfin da linguatg da Glion a San Murezzan èn vegnidas messas a disposiziun las materialias d'instrucziun «Rumantsch en scoula» 1 – 6 classa, tenor pustaziuns.

Cun ils exponents da questas vischnancas ha gì lieu in di d'infurmaziun a *Domat* cun in barat d'experientschas tranter las singulas vischnancas, cun la preschentaziun da la problematica da meds d'instrucziun e cun la preschentaziun da models, mess en

discussiun per rinforzar quest'instrucziun. Il secretari ha collavurà en la grupp da lavur per il rumantsch en las scolas da San Murezzan. Per *San Murezzan* ha il chantun, er sin dumonda da la LR ensemen cun las autoritads communalas da San Murezzan, concedì in experiment da scola cun il med d'instrucziun «Bonne chance/ bun success», translata en puter. L'instrucziun sistematica tenor quest med d'instrucziun vegn dada a partir da la quarta classa. A *Flem* vegn l'instrucziun da rumantsch per part dada da duas magistras spezialas ch'instrueschan la classa sulettamain en quest rom. A *Bravuogn* cuntinuescha in project dal chantun Grischun cun la preparaziun dad in med d'instrucziun specific. Ad *Andeer e Ziràn* sa constituescha ina grupp d'acziun per meglierar l'instrucziun da rumantsch.

Las materialias d'instrucziun avant maun, creadas l'entschatta dals anno 80, na pon strusch pli satisfar. La suprastanza ponderescha per 1991 ina istanza al departament d'educaziun da surpigliar, tenor art. 4 quinquies da la lescha da scola, la preparaziun da novs meds d'instrucziun.

En discussiun stat vinavant er ina proposta da cusseglier naziunal Martin Bindi, cuntegnida en il rapport «La quadrilinguitad Svizra-preschent e futur» cun il sequent cuntegn: realisar in'instrucziun minimala da rumantsch en las scolas tranter Glion sur il Grischun central fin a San Murezzan (q. v. d. en tuttas scolas dal territori ch'era enturn 1900 anc tradiziunalmain rumantsch) ina lecziun a di en tuttas classas (ca. 25 vischnancas).

A Cuir organisescha la LR ils curs rumantschs en las scolas primaras. L'onn da scola 1989/90 han 4 magisters/magistras instrui en 4 scolas 35 scolarAs, l'onn 1990/91 han 6 magisters/magistras instrui en 5 scolas 33 scolarAs. Las difficultads da chattar scolastAs prontAs per quests curs s'augmentan onn per onn. L'emprova cun l'instrucziun da rumantsch a partir da las 16.00 na porta betg ils resultats spetgads.

Scolas fundamentalas rumantschas

Al chantun Grischun è vegnida suttamessa la dumonda dad acceptar ils vocabularis regionalis sco meds d'instrucziun. Quests vocabularis adempleschan ina funcziun impurtanta en l'instrucziun

da scola ed èn per quest motiv da considerar sco meds d'instrucziun fundamentals. Ina decisiun da la regenza è da spetgar per 1991.

Scolas professiunalas

L'instrucziun da rumantsch en las scolas professiunalas è sa consolidada, stuess dentant anc vegnir amplifitgada. Las discussiuns cun diversas scolas professiunalas cuntinueschan en quest senn. Midadas èn da cuntanscher be pass per pass, cunquai che la scola professiunala è relativamain chargiada fitg e limitada en il temp.

- A la direcziun dal Plantahof è vegnida suttamessa la dumonda
- da procurar per l'instrucziun da rumantsch er en il segund curs
  - da ponderar e realisar l'engaschament dad ina persuna responsabla e da referenza per dumondas rumantschas
  - da ponderar, tge roms pratics u teoretics pudessan – sper l'instrucziun *da* rumantsch – anc vegnir instruids *en* rumantsch. Las discussiuns cun il Plantahof cuntinueschan, era en connex cun il nov concept da scolaziun previs per questa scola.

Scolas medias e scolas autas

Il tom III da las FUNTAUNAS è cumparì e vegnì preschentà. Las lavurs vi da l'ultim tom da questa retscha cuntinueschan tenor il concept allegà en l'ultim rapport da lavur.

Discussiuns conc. la preschientscha dal rumantsch en las scolas medias vegnan fatgas en connex cun la revisiun da l'ordinaziun davart la renconuschientscha da la maturitad (ORM/MAV). En pliras scolas medias svizras vegn orientà davart il rumantsch. Exponents da la LR sa partecipeschan a talas occurrenzias d'infurmaziun. Il curs organisà da la LR ensemen cun la centrala svizra per il perfecziunament a Lucerna (WBZ) nun ha pudì vegnir realisà per mancanza d'in dumber sufficient d'annunzias.

Cun las universitads ha la LR gì ils contacts usitads, ha documentà instituts e retschet gruppas da professers e students. Sper ils contacts cun exponents da las universitads svizras ha la LR relaziun cun

exponents da numerusas universitads da l'exteriur. Per tgirar ils contacts e coordinar las lavurs tranter la scienza da linguatg e la planisaziun pratica da linguatg ha Iso Camartin envidà ad ina dieta da dus dis.

Scolaziun da creschidas

La LR ha dà contribuziuns a la SCUNTRADA E FURMAZIUN SURSELVA e la SCUNTRADA E FURMAZIUN LADINA (associadas a l'Associaziun da scolas autas popularas svizras) per curs da linguatg cun main che 8 partecipants.

Radunanza generala da l'Associaziun da las Universitads Popularas Svizras (AUPS) a Cuira

Ils 24-11-90 ha la LR sco commembra da l'AUPS organisà la radunanza annuala da quella a Cuira. Passa 80 respunsabels/las da scolas autas popularas da l'entira Svizra han prendì part. La dumengia han ils preschents gì la chaschun da visitar la Chasa rumantscha e da sa laschar orientar davart las lavurs actualas da la LR.

Jacques Guidon, collavuratur regional da la LR, fa part da la suprastanza da la AUPS.

Sur ils collavuratur regionals èn vegnidas organisadas occurrenzas per la scolaziun da creschidas en Surmeir ed en Sutselva.

La LR ha inoltrà las dumondas al chantun per contribuziuns per la scolaziun da creschidas.

4. ASSIMILAZIUN/INTEGRAZIUN

Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regionalas (singulas organiseschan er curs en atgna reschia, sco per exempel: Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana, Cerchel

cultural Laax, Uniun dals Grischs/Società da traffic Scuol, Società da traffic Savognin e.a.) e cun las uniuns «Scuntrada e furmaziun» èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Almen	3 curs	7 participantAs
Ardez	2	4
Bever	2	31
Bravuogn	2	10
Castrisch	2	15
Cumpadials	2	11
Donat	2	7
Flem	7	45
Ftan	2	10
Giuvaulta	1	6
Glion	7	57
Guarda	2	12
Laax	4	31
Lantsch	7	38
La Punt	5	34
Müstair	4	28
Mustér	3	21
Preaz	1	7
Puntraschigna	2	12
Savognin	4	26
Schlarigna	2	17
Schluein	1	12
Samedan	6	52
San Murezzan	5	44
Segl	2	18
Scuol	9	84
Silvaplaua	1	6
Trin	3	21
Zernez	1	8
Ziran	1	7
Zuoz	4	3
<hr/>		
total	98 curs	684 participantAs

Curs da rumantsch a Cuir		
total	17 curs	104 participantAs
	1 rg	
	4 ladin	
	3 surmiran	
	9 sursilvan	

Curs da rumantsch han era anc gì lieu ordaifer il territori rumantsch, organisads da scolas autas popularas, da la scola da club «Migros», dad universitads, d'uniuns rumantschas/ grischunas en la Bassa, etc. Sin giavisch intermediéscha la LR scolastAs per instrucziun privata e sustegna era finanziain la scolaziun da rumantsch da personas engaschadas en la vita publica en il territori rumantsch che stuessan uschè spert sco pussaivel s'assimilar en nossas regiuns.

Meds d'instrucziun

Il CURS DA RUMANTSCH da Gieri Menzli, avant maun en 4 idioms en 2 toms, sa cumprova. La lavur vegn cuntinuada cun in terz tom cun materialias davart vita, linguatg e cultura en la Rumantschia. Il curs en sutsilvan cumpara l'emprima mesadad da 1991.

A disposiziun stattan vinavant er ils sequents curs da rumantsch: Theo Candinas: Romantsch sursilvan; Jachen Curdin Arquint: Vierv ladin; Sep Mudest Nay: Bien di, bien onn!; Walter Scheitlin: Il pled puter; Gian Paul Ganzoni: Grammatica ladina; Gion Peder Thöni: Rumantsch Surmeir; Curò Mani: Materialias sin basa da «Marveglias cun siat ureglias».

Anc adina nun esi stà pussaivel da cuntanscher in curs da rumantsch tar ils meds da massa electronics, surtut en il radio. In tal curs fiss urgent. Las discussiuns cun las instanzas dal radio DRS cuntinueschan. Ina realisaziun dad in tal project ensemen cun radio DRS fiss – tenor scriver dals directurs – pussaivla sut la cundiziun ch'ins chattass coproducents ed ina confinanziaziun.

Lavur d'assimilaziun speziala

En Engiadin'ota sustegna la LR curs speziels d'integraziun linguistica per geniturs d'uffants che frequentan la scolina e las emprimas classas da la scola primara. Tals curs han gì lieu a Segl, Puntraschigna e Schlarigna.

Il schaner ha gì lieu a Domat ed a Bravuogn ina introducziun en la nova metoda dad emprender linguatgs, la sugestopedia u il super-learning. A quist curs han 31 persunas partecipà. Las magistras ed ils magisters preschentAs provan d'integrar en lur instrucziun ils elements da questa metoda che po purtar avantatgs per la situaziun concreta da l'integraziun rumantscha. Ina preparaziun da meds d'estrucziun specifics tenor questa metoda na vegn betg giavischada da majoritads dals magisters. En il rom da la Scuntrada vegn dentant offrì in'introducziun pli lunga en la sugestopedia, cun la cundiziun che l'interessenza è avant maun.

Cun las scolastas ed ils scolasts activs en curs d'assimilaziun en Surselva ha gì lieu in inscunter a Glion. En quest connex èn vegnidas discutadas dumondas dals meds d'estrucziun, da la coordinaziun e da l'indemnisaziun dals curs. In problem restant è anc adina la tenuta dals Rumantschs envers persunas cun intenziun da s'integrar linguisticamain. Memia spert vegn discurrì tudestg!

5. RUMANTSCH GRISCHUN

Las *lavurs scientificas* per la preparaziun e l'elavuraziun dal rg èn vegnidas cuntinuadas en vista a la publicaziun d'in vocabulari tudestg-rumantsch grischun, rumantsch grischun-tudestg. Il material dals excerpts da las translaziuns è vegnì cumpletà cun plets da basa sin fundament da vocabularis tudestg-franzos (Langenscheidts Universal-Wörterbuch Französisch, Garnier, Dictionnaire de l'allemand d'aujourd'hui). La redacziun da la part tudestg-rumantscha ha cumenzà ed è arrivada fin a l'E. Parallelamain cuntinueschan er las lavurs per l'elavuraziun da la grammatica dal rg. Al Fond naziunal è vegnida inoltrada ina dumonda da credit per ils onns 1991/1992. Il FN (Fondo naziunal) ha dentant decidì sulettamein in credit fin ils

30 da settember 1991. Cun quest termin scrodan las contribuziuns dal FN per la perscrutaziun da basa dal rg. En il rom dal preventiv ha la radunanza da delegad(a)s da la LR decidì da cuntinuar cun las lavurs vi dal project cun finanzas ordinarias da la LR. La dumonda d'in 'Institut per normaziun, standardisaziun ed amplificaziun dal rumantsch', che sto sco sulet linguatg svizzer prestar tut questa lavur, è vegnida tematisada.

Referats davart il rg èn vegnids fatgs a Berna (FN, G.Darms) ed a Cuir (Conférence romande et tessinoise des chefs d'établissements secondaires, A.A.Dazzi Gross). En discussiun intensiva è il rg er stà durant ils 'Dis da litteratura' a Domat. Plinavant ha il post da rg participà als curs da rg da Stierva, organisads da l'URG (Unìun Rumantsch Grischun), cun curs e referats. – Il secretari ha collavurà en la grupp da preparaziun per il colloqui internaziunal da l'Academia svizra da ciencias moralas, 'Standardisaziun linguistica, Elements per ina teoria da la standardisaziun linguistica'. Il colloqui ha lieu dals 15 als 20 d'avrigl 1991 a Parpan e Cuir ed è per part avert per la publicità.

Curs da rg han lieu regularmain a Cuir. Plinavant ha l'URG organisà curs da rg a Stierva dals 26/29-7-1990.

Il terz volum da las FUNTAUNAS da G.Deplazes è cumparì; il quart è en preparaziun. Dal curs da rg I da G.Menzli è vegnida fatga ina versiun franzosa da J.Barblan. Da l'ARS HELVETICA n'è cumparì nagut, ma las traducziuns èn vegnidas cuntinuadas e van vers la fin.

Acziuns da *derasaziun* dal rg n'èn vegnidas fatgas naginas. Artigels en rg cumparan en las gasettas en il rom usità; la publicaziun da texts curts en rg en la pressa rumantscha vegn fatga da l'URG en atgna reschia.

Il post da rg stat sin giavisch dal FN mo anc a disposiziun per lavurs da terminologia specificas en connex cun translaziuns en rg e per la *correctura da texts* cun muntada giuridica u normativa. Per las traducziuns usualas en rg èn ils translators sezs responsabels. Lavurs da terminologia ha el fatg en connex cun l'ARS HELVETICA e cun il Lexicon istoric da la Rumantschia (LIR), cf. 6.10.

Domenas da diever novas marcantas n'ha il rg betg pudì cuntanscher durant l'onn da rapport. En las bleras da sias domenas ha el pudì mantegnair e rinforzar sia posiziun, sco che la bilantscha da las translaziuns demussa (cf. 7.1). – Il settember ha il chancelier federal preschentà a Cuir la lavur da translaziun da la Confederaziun,

che porta buns fritgs (Constituziun federala, Lescha federala davart vias e sendas da viandar ed ordinaziun correspudenta, Lescha federala da chatscha ed ordinaziun, Lescha federala d'agricultura, Ordinaziun davart il stadi civil). Sin via è il Cudesch civil svizzer. – Discussiuns publicas han ils questiunaris da la dumbraziun dal pievel en rg chaschunà. Er questa domena da diever stat dentant en cumpetenzza da la Confederaziun, e betg da la LR.

La *datoteca* dal rumantsch grischun cumpigliava la fin december var 115'000 endataziuns, 15'000 dapli ch'il december passà. En il decurs dal 1990 èn 6 ulteriurs interessents sa colliads cun la banca da datas, tranter quels er il 'Fögl Ladin' e la 'Pagina da Surmeir'. Er in dals redactors dals vocabularis dals idioms e collià cun la banca. Il diever da la banca da datas crescha cuntinuadamain: Il december 1989 era ella vegnida consultada 12 gia, il december 1990 41 gia.

Sin proposta da la Romania han suprastanza e cussegl da la LR decidì dad installar ina *cumissiuun consultativa* per l'applicaziun dal rumantsch grischun. Ses pensums: cussegljar ils organs da la LR en questa dumonda. La cumissiuun vegn nominada il 1991.

6. POST DA LINGUATG (PdL)

La rimnada e la documentaziun da material linguistic per il sector da neologissems è vegnida cuntinuada. Era durant il 1990 n'èsi dentant betg stà pussaivel, ultra da las autras lavurs dal PdL, da progredir cun la registraziun sistematica e l'elavuraziun electronica dal material.

En collavuraziun cun ils collavurators regiunals e cun numerusas instituziuns e persunas singulas ha il PdL prestà infurmaziuns e cussegliaziuns en dumondas linguisticas e procurà ed intermedià numerus neologissems en differents secturs tematics.

Il «Cuors da rumantsch puter 2», tenor il curs da rumantsch grischun da Gieri Menzli, adattà da Annetta Ganzoni Pitsch, è vegnì repassà, curregì e preparà per la stampa.

Il PdL ha surveglià linguisticamain la producziun da las cassetas d'exercizi per ils curs da rumantsch vallader e puter.

Ils vocabularis pratics èn vengids dotads cun l'infrastructura tecnica necessaria per lur elavuraziun, almain quels ch'eran previs da l'entschatta. Dus da quels, il vocabulari surmiran ed il vocabulari

sutsilvan, èn gia en preparaziun. Las emprimas lavurs da redacziun èn vegnidas supervisadas dal post da linguatg, ch'ha er pruvà da coordinar in pau las lavurs, quai ch'è er reussì en sesidas cun ils redactors responsabels. Per ina controlla da detagl da las lavurs da redacziun è il PdL dentant surdumandà totalmain, perquai che las forzas da lavur necessarias mancan. Trais dals vocabularis previs paran dad esser sin buna via. Quella sto mo vegnir cuntinuada. Cun ils redactors ha la LR fatg ils contracts da lavur. En sedutas è la lavur da redacziun vegnida coordinada. Las disposiziuns prendidas garanteschon vocabularis equivalents en furma, cuntegn e qualidad filologica per ils idioms en dumonda.

Al chantun è vegnida suttamessa la dumonda da considerar ils vocabularis regiunals sco meds d'instrucziun e da surpigliar ils custs da redacziun ed ediziun. Per il 1990 ha il chantun mess a disposiziun ord il fond da lottaria ina summa da 100'000.– frs. per quest project.

Terminologias novas

- Il PdL ha realisà la redacziun finala per la terminologia da las «Flurs da prada», edida da la LR en collavuraziun cun la chasa editura Hallwag, Berna.
- Las lavurs da coordinaziun, cussegliaziun e da terminologia per las 4 cumpagnias rumantschas da la divisiun da muntogna 12 èn vegnidas cuntinuadas. La terminologia militara è vegnida actualisada sin basa da las davosas translaziuns.
- La terminologia da gimnastica e sport en scola sto anc vegnir suttamessa ad ina redacziun finala e stat alura a disposiziun.
- Il «Pled Rumantsch 5/ Tecnica 2» vegn repassà anc ina giada e duai cumparir il 1991.
- Glistas cun la terminologia da mamifers, utschels e flurs existan, ellas n'èn dentant betg anc controlladas. Sche necessari èn ellas dentant disponiblas.

En il sector dals neologissemms na po la lavur sistematica progredir adina tenor giavisch. Cun la dotaziun dal post e sper ulteriuras lavurs ch'il post ha gè da surpigliar, vegn l'elavuraziun da terminologias pli grondas retardada.

Numerus neologissemus vegnan dentant elavurads per singulas dumondas d'instituziuns e da persunas privatas.

Circa la mesadad dal vocabulari administrativ-giuridic è endatada entant e stat a disposiziun per il diever intern. Ina correctura sistematica da questas datas n'è dentant betg stada pussaivla fin uss per mancanza da temp.

Il PdL ha surpiglià l'incumbensa da la cumissiun chantunala per meds d'instrucziun da collavurar a l'elavuraziun d'ina concepziun ed a la realisaziun d'in cudesch da lingua puter e surmiran (Val d'Alvra) per la 5/6avla classa e per il stgalim superiur. (Questa lavur, che vegn exequida da Gian Peder Gregori, ha cumenzà vers la fin dal 1990 e duai vegnir realisada surtut durant il 1991)

En collavuraziun cun l'institut da psicologia da l'universitad da Turitg ha il PdL surpiglià tut las lavurs linguisticas per ina retschertga scientifica davart las cumpetenzas da lectura da scolars da la 3. classa en il territori rumantsch (Engiadina bassa, Val Müstair e Surselva). Questa lavur ha consistì da: translaziun valladra e sursilvana da tut il material da la retschertga, endataziun dal material e reproducziun, coordinaziun e distribuiziun dal material a las scolas. (Il 1990 è vegnidas realisadas oravant tut las lavurs da translaziun).

La collavuraziun cun il «Seminari da mussadras» da la scola da dunnas en connex cun ils «exercizis da terminologia speziala» e cun las classas rumantschas dal Plantahof è vegnida cuntinuada.

Il 1990 ha il PdL collavurà a differentas ediziuns:

- FUNTAUNAS: Tom 3: davosas preparaziuns avant la stampa. Per il tom 4 ha il PdL surpiglià la coordinaziun ed ha elavurà en collavuraziun cun l'autur ina concepziun ed in plan da lavur. Las emprimas lavurs per la realisaziun èn vegnidas exequidas.
- Per il segund cudesch da comics da Peter Haas, «L'istorgia dals Rumantschs, Sgartin & Fermentin ed ils cots da Mercur», ha il PdL procurà la versiun valladra e putera e las differentas correcturas.
- Il PdL ha realisà il lectorat dal tom VIII da l'Ars Helvetica.
- En collavuraziun cun il post da translaziun èn vegnidas procuradas numerusas translaziuns e correcturas da texts en ils idioms ed en rumantsch grischun. Sper lectorats e revisiuns da translaziuns èn

era vegnidas fatgas diversas translaziuns dal rumantsch en auters linguatgs.

Sur il chantun Grischun ha la LR inoltrà a la cancellaria federala la dumonda d'integrar er il rumantsch en il servetsch da terminologia da la chanzlia federala. In resguard commensurà dal rumantsch pretendess d'engaschar ina forza da lavur qualifitgada ca. en mesa piazza. Ils pensums: – coordinar las novas terminologias rumantschas cun las ulteriuras terminologias respectivas da linguatgs neolatin; – crear cumpetentamain e permanentamain las novas terminologias necessarias; – tgirar las datas ed intermediar quellas als utilisaders da linguatg. Il chantun Grischun ha acceptà la proposta, che giess a quint da la Confederaziun, vul dentant mantegnair quest post tar l'administraziun chantunala. Il post duess vegnir creà il 1991, era en coordinaziun cun la LR.

Il post da lavur dal 'Lexicon istoric da la Rumantschia (LIR)' è collià cun la banca da datas dal post da rumantsch grischun. La terminologia speziala sto e sa dentant en blers cas vegnir stgaffida mo en stretga collavuraziun cun ils istoricists, uschia ch'ella dat e vegn anc a dar blera lavur.

Its redactors dals vocabularis regiunals en lavur han dà il seguent rapport da redacziun per 1990

Surmiran:

L'amprema fasa da redacziun ò antschet igl meis d'avost 1990 cun igl andatar. Chella lavour succeda sequentamaintg:

- andatar igl tgavazzign tudestg tenor la reit da plects Garnier
- tschartger, cattar e tot sagond adattar igl correspondent rumantsch agl surmiran
- controllar ed evaluar la semantica duvrada aint igls singuls vocabularis rumantschs
- andatar igl pled surmiran
- agiuntar plects frequaints e duvros ainten las ediziuns surmiranas digls davos onns, ma igls quals mantgan ainten la reit Garnier
- squitschier da taimp an taimp las glistas da correctura tudestg-rumantsch

An media stò ins chintar per egn tgavazzign tudestg dus correspondents rumantschs, ch.v.d. tgi mintga tgavazzign tudestg dumonda dus andataziuns rumantschas.

Aint igl frataimp digl avost 1990 anfignen la fegn digl onn èn neidas andatadas las letras A, B, C, D, ed 1/3 dalla letra E. Tot ansemen dat chegl en andomber d'andataziuns da ca. 15'000.

A fundamaint dalla lavour fatga anfignen ossa sa laschigl chintar approximativamaintg igl taimp tgi chella amprema fasa da redacziun vign a pretender. Per igls 25'000 tgavazzigns dalla reit Garnier tgi dumondan passa 50'000 andataziuns (applitgond la proporziun 1:2) vign ins a stueir chintar 60 – 65 emdas da lavour.

Faust Signorell

Sutsilvan:

1. La lavur digl andatar suczeda sco savunda:

- andatar igl tgavazegn tudestg tenor la reit da plects Garnier
- ancurir, catar a tut savund adatar igl corispundaint pled rumàntsch agl sutsilvan
- controlar ad evaluar la semantica duvrada agls singuls vocabularis rumàntschs
- andatar igl pled sutsilvan
- squitshear da tains an tains las glistas da corecturas tudestg – rumàntsch

2. Las corecturas:

- las glistas da corecturas vignan ligidas da Curo Mani
- anzemen faschagnsa nus las midadas near las cumpletaziùns basgnevlas

3. La lavur prastada tocen igl ampren d'avregl 1991

Davent'igl miez satember tocen oz egl sto pussevel dad andatar igls bustabs a, h, i, j ad ampo digl k

Igl bustab «a» â Curo Mani ligieu a nus vagn gea fatg las adataziùns basgnevlas.

Gion Kunfermann

7. POST DA TRANSLAZIUN

Durant l'onn 90 è la lavur da translaziun creschida ad in crescher. Surtut las festivitats en connex cun il 700avel anniversari da la Confederaziun han sveglià l'interess per il rumantsch sco linguatg da propaganda per ils pli differents secturs. Na sulettamain ils organisaturs da festivitats uffizialas da la Confederaziun e dals chantuns, mabain era fatschentas, organisaziuns ed instituziuns privatas, caritativas e culturalas fan adiever dals servetschs dal post da translaziun da la LR. Igl è da sperar ch'il rumantsch chattia gist tras questas manifestaziuns ed occurrenzas novs secturs d'adiever che tanschan sur l'onn da giubileum ora.

Per pudair dar dumogn a tuttas dumondas per translaziuns avain nus era adina dapli contact cun translaturAs ordaifer la LR. Per ils/las collavuraturAs dal post da translaziun na fissi betg pli pussaivel da cuntentar tut ils giavischs per translaziuns. Sche questa tendenza crescha vinavant, vegn la LR a stuair ponderar seriusamain ina reorganisaziun resp. in slargiamet dal post da translaziun.

Ina lavur da translaziun supplementara vegn prestada en connex cun la rumantschaziun da divers secturs, surtut cun texts placativs. Talas translaziuns vegnan per gronda part intermediadas directamain per telefon ni telefax.

La Confederaziun ed era organisaziuns privatas edeschon onn per onn differentas brochuras, prospects etc. en linguatg rumantsch. La difficultad da la distribuziun da tals stampats e enconuschenta. Uschia ponderescha la LR d'organisar senza regularmain ina distribuziun da talas scrittiras a persunas interessadas.

La lavur da translaziun dals toms 7-12 da la retscha ARS HELVETICA l'istorgia da l'art e da la cultura visuala en Svizra – cuntinuescha. Tenor plan da termins duess quest'ovra vegnir terminada l'onn 1991.

Lectorat da translaziuns

Per garantir il nivel linguistic da las translaziuns duai vegnir instituzionalisada ina revisiun u supervisiun da la lavur da translaziun tenor il modus sequent:

– La LR incumbensescha duas persunas cumpetentas d'ordifer la

LR da perseguitar la lavur da translaziun, da leger tant sco pussaivel translaziuns publicadas e far notizias. La LR furnescha a quests experts il material da translaziun.

- Il lectorat vegn fatg sin fundament da translaziuns cumparidas/edidas. Las persunas che fan il lectorat sa scuntran alternativamain mintga dus mais cun translaturas e translatur e preschentan lur objecziuns durant ca. duas uras. La LR organisescha quests inscunters. Envidad(a)s vegnan er translatur(a)s d'ordaifer la LR, p.ex. dal chantun Grischun, dal radio e privats. Total: 6 inscunters ad onn.

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

Il Post d'infurmaziun e documentaziun è stà occupà il 1990 a temp parzial (1 piazza a 60%). Pliras incumbensas (surtut lavurs da documentaziun e d'inventarisaziun) han perquai stuì vegnir suspaisas a favur dad autras lavurs pli prioritaras.

Documentaziun

La documentaziun dal PID nun ha, per mancanza da temp, pudì vegnir cumplettada sistematicamain. La fototeca è però vegnida amplifitgada cun pliras fotografias (incl. biografias) da persunas activas en il moviment rumantsch. Per las medemas raschuns s'han era retardadas l'inventarisaziun e l'archivaziun en collavuraziun cun las diversas societads rumantschas e cun instituziuns cun incumbensas complementaras e la reorganisaziun da noss archiv e da nossa biblioteca (cfr. program da lavur 1989, p. 44).

Infurmaziun

La cuminanza linguistica rumantscha sco part integrala da la Svizra para pli e pli da statuir in exempel classic per las pli diversas minoritads dal mund: adina dapliras instituziuns, organisaziuns e

persunas privatas da l'entir glob fan adiever dal servetsch d'infurmaziun e documentaziun da la LR per las pli differentas dumondas en connex cun l'istorgia, il stadi actual e la planisaziun da noss linguatg.

Sper la lavur d'infurmaziun a bucca, per telefon ed en scrit avain nus dà scleriments en dumondas da terminologia, dà pliras intervistas a schurnalists, beneventà divers «amis dal rumantsch» e scrit insaquants artigels per gasettas e revistas:

- «Neue Anstrengungen zur Erhaltung und Förderung des Rätoromanischen in der Schweiz» en: Europa Etnica 3 (1990), 117-124,
- «Quo vadis retoromanistica?», en: Pressa rumantscha dal december 1990,
- «Chapeschan ils chamutschs rumantsch grischun?» en: Pressa rumantscha dals 3-8-1990.

Il «Pled Rumantsch/Plaid Romontsch 5, Tecnica II» ha provocà lungas discussiuns concernent il cuntegn e la furma; el vegn repassà anc ina giada da diversas persunas e duess pudair cumparair definitivamain l'onn 1991.

Dal 1990 ha il manader dal PID salvà ils suandants referats ed è sa participà a las sequentas dietas ed als sequents curs:

- 4-1-1990/Val d'Aran/Vielha (Spagna): «La politique linguistique en Suisse et le rhéto-romanche», referat salvà a chaschun da l'avertura dals curs da stad 1990, organisads da l'Universitat occitana d'estiu,
- 26-29-7-1990/Stierva: «Curs da rumantsch grischun» (curs da RG per principiantAs),
- 21-9-1990/Cuira: Discussiun al podium organisà da la Conférence romande et tessinoise des chefs d'établissements secondaires (CROTCEs),
- October/november 1990/Cuira: Curs da rumantsch grischun per collavuraturAs da radio/tv rumantscha (6 sairas à 1 1/2 ura),
- 3-11-1990/Berna: «Rätoromanische Kultur», referat salvà a chaschun da la Conferenza generala da l'Associaziun svizra dals surds (ASS),
- 7-11-1990/Landquart/Plantahof: «Rumantsch grischun», lecziun cun infurmaziuns da basa e discussiun (partiziun ladina),
- 27-11-1990/Cuira/LR: Guida tras la Lia Rumantscha cun ina classa da maturandAs dal Liceum Alpinum Zuoz (LAZ).

Daspera è vegnì terminà il feagl d'infurmaziun «Ponti-Punts» (en

collavuraziun cun M. Raselli da la PGI/Poschiavo) ed elavurà in emprima part dal prospect d'infurmaziun davart la Rumantschia; il «Fegl d'infurmaziun» per mauns da las gasettas rumantschas, l'agid da pronunzia dals numns locals e da persunas rumantschas (per mauns da radio/tv DRS) ed ina seria da diapositivs per referats da standard, previs tenor il program da lavur, n'han anc betg pudì vegnir realisads. La collavuraziun cun la cumissiun da nomenclatura chantunala e cun gruppas d'acziun per rumantschaziuns è stada occasiunala.

Il manader dal PID ha ultra da quai lectorà ils toms IX e X da l'Ars Helvetica ed è stà co-autur (part da la concepziun e part rumantscha) en ina gruppa da lavur per il nov gieuv svizzer intitulà «Lingo, il gieuv svizzer da las linguas» (ediziun Sabe/Turitg).

Diversas correcturas e translaziuns en rumantsch; singulas translaziuns en franzos e talian.

9. MEDS DA MASSA, PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

Gasetta quotidiana

La procedura da consultaziun tar las uniuns affiliadas conc. il rapport da pressa «Stapferhaus» ha purtà in resultat en general positiv, cun singulas resalvas. Unanimamain èn las uniuns affiliadas dentant da l'avis da cuntinuar cun la lavur vid quest project. Sin fundament da quests fatgs ha il cussegl LR elegì Giusep Capaul sco mainaproject per la quotidiana. Sia incumbensa cumpiglia tut las lavurs da detagl necessarias per realisar ina quotidiana (elavuraziun dad in project definitiv, purtader dal project, finanziaziun, statut redacziunal, infrastruttura, etc.). Sin proposta da las uniuns regiunalas vegn ina gruppa da cussegliaziun installada cun ils sequents commembers:

Ignaz Cathomen, Falera (Romania)

dr. iur. Nuot Saratz, Puntraschigna e Jon Peider Lemm, S-chanf (Uniun dals Grischs)

Sep Item, Flem (Renania)

lic. oec. Remi Capeder, Casti (Uniun rumantscha da Surmeir)

La radunanza da delegadAs dals 23 da zercladur/gün 1990 a Casti ha decidì in credit da fr. 150'000.– ord il «Dun da la festa naziunala» a la LR 1989 per finanziar la fasa da projectaziun. Davart sia lavur dal 1990 dat il mainaproject il sequent rapport:

«L'idea da realisar ina gasetta romontscha dil di ei tuttavia buca nova. Mo igl ei restau ditg tier il giavisch ni ina mudesta emprova.

La LR, cunscienta dalla gronda muntada dad ina gasetta romontscha per promover e mantener nies lungatg periclitau, ha adina puspei dau novs impuls. Sut sia egida ei vegniu ediu 1988 ina numera d'emprova (La Quotidiana). Il resun ei staus positivs. Sin iniziativa dalla LR ha ina grupp da lavur dalla Casa Stapfer elaborau 1989 propostas sco basa da discussiun e da decider. Tut las uniuns affiliadas dalla LR ein s'exprimidas per La Quotidiana. Ils gremis dalla LR han elegiu 1990 il meinaproject e la cumissiun accumpignonta. Il november 1990 ha la cumissiun entschiet sia lavur, buca sut levas circumstanzias, denton cul ferm sustegn dalla LR.

La cumissiun da projectaziun ha d'elaborar e francar las premissas per realisar ina gasetta romontscha dil di. Quei duei succeder en collaboraziun cun ils editurs dallas gasettas existentas che vegnan integradas en La Quotidiana. Duess quei buca esser realisabel, sche eisi da procurar alternativas. La LR vegn a dar aschi spert sco pusseivel la decisiun da principi.

La cumissiun da projectaziun ha salvau 1990 treis sesidas. Ella ei vegnida informada ed ei sedocumentada. Ils emprems contacts vegnan continuai culs editurs dallas gasettas romontschas. Las autoritads pertuccadas da Cantun e Confederaziun vegnan informadas. Era la populaziun romontscha duei vegnir tenuta sil current tras referats, publicaziuns ed acziuns da propaganda. Tut quellas activitads sespleigan parallelmein.

La Quotidiana ei ina gronda novaziun per la Romontschia. Biars ein perschua di da sia necessitad. Auters tucca ei da gudignar persunter. Cun il concept previu lein nus segirar l'entira pressa romontscha existenta. Ina gasetta romontscha che cumpara mintgadi ei in mied zun efficient per salvar nies lungatg-mumma aschi en prighel. Quei negin che dubeta. In tal consens fundamental ei bein premissa sufficienta per dar al pievel romontsch quei ch'el ha sco suletta grupp linguistica svizra aunc che manca: ina gasetta romontscha dil di. Savess ins bein metter zacu auter pli

significontamein che 1991 – pils 700 onns dalla Confederaziun – il fundament persuerter? Strusch!»

Giusep Capaul, meinaproject

Giusep Capaul resta commember da la suprastanza LR.

La pressa existenta è vegnida sustegnida finanzialmain tenor preventiv sco fin ussa.

Lavur generala d'infurmaziun

Las medias han retschet regularmain infurmaziuns da la LR conc. las fatschentas tractadas. La pressa svizra ha rapportà en divers connex davart il rumantsch, surtut era davart il rumantsch grischun e las discussiuns per ina quotidiana.

La Lia rumantscha ha organisà las sequentas orientaziuns directas per las medias:

- a chaschun da la radunanza da delegadAs dals 23-6-1990 a Casti e dals 8-12-90 a Cuir
- preschentaziun dal dicziunari/dictionnaire rumantsch ladin – frances da Gilbert Taggart

Numerusas schurnalistas e schurnalists han visità la LR per intervistas, films, infurmaziuns. Els han retschet documentaziuns davart lingua e cultura.

Il secretari è sa partecipà cun referats u allocuziuns a las sequentas occurrenz:

- Technikum Winterthur: Sprachplanung in Graubünden – der Fall Rätoromanisch
- Suprastanza Romania, Renania, URS: posiziun tar artitgel 116 CF.
- Students rumantschs a Friburg: Temas e temas en la Rumantschia
- Preschentaziun dal «Lexicon svizzer»: «Aspects d'ina minoritad»
- Coscienza svizzera a Vicosoprano: Il quadrilinguismo svizzero e la realtà nei Grigioni
- Forum Helveticum, Bern: Interkulturelle Kommunikation als Aufgabe
- Comité romontsch, Flem: Zweisprachigkeit – Chance oder Schranke?

- Preschentaziun da «Punts/Ponti» a Poschiavo
- Cader dal regiment 29 a Bogn Ragaz: Sprachpolitik ist mehr als schöngeistige Sprachpflege
- Emna da lavur da l'Ecole normale Neuchâtel: Est-ce qu'on peut sauver le romanche?
- Curs da rumauntsch, Chesa Planta, Samedan: Sind die Graubündner/innen wirklich grau?
- Cercle Gulbenkian, Lisboa: Aménagement linguistique en Suisse
- Excursiun accumpagnada cun «Coscienza Svizzera» en Surselva e Sutselva
- Avertura «Dis da litteratura» a Domat
- Podium da la «Conférence romande e tessinoise des chefs d'établissement secondaires»
- Universidad de Oviedo (Asturia/Spagna): La situazione socio-linguistica del retoromancio in Svizzera
- Uniun da dünnas Savognin: cudeschs d'uffants en rumantsch
- Preschentaziun da l'istorgia dals Rumantschs, 2. tom: ILS COTS DA MERCUR a chaschun da l'orientaziun da las medias
- Liceo cantonale di Locarno: Il Grigione: Cantone trilingue, la posizione delle minoranze
- Simposi Fidinam SA Lugano: Retoromania – Grigione – Svizzera: aperture nella politica culturale e linguistica
- San Vittore: presentazione della pubblicazione «Valmesolcina e Valcalanca»
- divers referats en clubs etc.

Cun la televisiun rumantscha è vegnì discutà il project «Ierta rumantscha» da Jacques Guidon. Il film duess documentar monuments culturals en la Rumantschia.

En connex cun il «Salon du livre» a Genevra ha la Lia rumantscha preschentà en il rom da la MONDOLINGUA la situaziun dal rumantsch en Svizra.

Cun il radio Grischa è vegnida discutada la preschientscha rumantscha en quest radio local. Sper las emissiuns en rumantsch – per part marginalas e strusch en il rom prescrit tras la concessiun – fa il radio Grischa era lavur davart il rumantsch ed a favur da la convivenza tranter las linguas e l'enclegientscha vicendaivla.

10. TEATER RUMANTSCH

Las Gruppas rumantschas fan diever dal servetsch da cussegliaziun. Ellas mettan a disposiziun lur translaziun per uschia retschaiver las contribuziuns per la translaziun.

Il post da teater vegn consultà activamain. L'onn passà ha il post da teater tramess 168 spediziuns per selecziun cun passa 1'100 tocs. Daspera ha il post er stuì procurar per translaziuns e ha intermedià dretgs da represchentaziun e translaziun.

Accompagnaments ni contacts pli intensivs cun:

- teater cun impedids en Engiadin'auta
- gruppa da teater Bravuogn
- Tribuna Sursilvana
- gruppa da teater Segl
- gruppa da teater Rueras
- gruppa da teater Mustér

Per l'animaziun e contacts cun las gruppas en las regiuns èn ils collavuratur regiunals LR responsabels. Tenor lur indicaziuns èn l'onn 1990 vegnì giugads radund 75 tocs rumantschs.

Il post da teater rimna ed ordinescha en sia biblioteca specifica tut ils tocs en rumantsch, originals e translats. L'onn 1990 èn vegnids integrads 28 tocs novs, q.v.d. er translaziuns u transcripziuns d'in idiom en l'auter. Ultra da quai han pudì vegnir integrads 8 tocs originals rumantschs (da quests 8 tocs èn 6 teaterets per uffants). La biblioteca cumpiglia uss ca. 1'150 tocs che vegnan mess a disposiziun a las gruppas. L'onn da rapport è cumparida ina reediziun cumpletta dal CARNET DA TEATER.

L'onn 1990 ha la LR edì 3 numers da la retscha da teater LA SCENA. Questa retscha è vegnida fundada da Tista Murk che ha era edì 65 numers. La LR ha realisà «Ils fisichers» da Friedrich Dürrenmatt, en sursilvan da Anna Janki ed Andrea Cadonau (LA SCENA 66), e puter da Chatrina Urech-Clavuot (LA SCENA 67) ed «Ussa contan ei puspei», en sursilvan da Rita Cathomas-Bearth (LA SCENA 68), da Max Frisch.

En la pressa rumantscha e tudestga è vegnì infurmà regularmain davart occurrenzas e curs conc. il teater rumantsch. En collavuraziun cun l'Uniun grischuna da teater popular (UTP) cumpara 4 giadas l'onn in feagl d'infurmaziun (triling): IL REFLECTUR. Las collavuraturas

dal post da teater èn omaduas en suprastanza da la UTP per pussibilitar ina buna collavuraziun.

La segunda part dal MUSSAVIA DRAMATIC III è cumparì il fanadur 1990. El cumpiglia da trais toms e po vegnir cumpletta cuntinuadamain. Tut ils teaters novs che la LR retschaiva vegnan resumads e preparads per als integrar en il MUSSAVIA DRAMATIC III.

Contacts externs

La lavur cun ils contacts externs è s'augmentada fitg ed il pensum da lavur surpassa las pussaivladads da la LR. A. Buob ha elavurà differentas propostas per ina restructuraziun interna dal post da teater e la suprastanza da la LR ha prendì conuschientscha. In invit per ina discussiun da la situaziun cun la basa dal teater popular rumantsch dals 17 da november 1990 a Tusaun ha chattà pauc resun. La LR po cussegljar e sustegnair, la «politica» dentant, contracts d'amicizia ed autras discussiuns stuessan vegnir fatgas dals exponents dal teater sezs.

La collavuratura A. Buob sa retira dals contacts externs cun excepziun da la collavuraziun cun la SADS e da tut il champ dal teater per uffants e giuvenils (teater en scolina, en scola, furmaziun da scolastAs e mussadras, contacts chantunals, naziunals ed internaziunals per il teater da giuvenils). Per ils contacts externs ordinaris tractescha la LR cun la UTP per chattar schliaziuns cunvegnentas.

Contacts chantunals

Ils contacts cun l'Uniun da teater popular (UTP) èn intensivs. Annemieke Buob, collavuratura dal post da teater LR, è vicepresidente da la suprastanza UTP e Claudia Cathomen, collavuratura dal post da teater LR, è commembra da la suprastanza UTP.

Contacts naziunals:

La LR ha contacts cun las sequentas organisaziuns:

ZSV Zentralverband Schweizer Volkstheater

FFSI Federazione Filodramatiche della Svizzera Italiana

FFSTA Fédération Suisse des Sociétés Théâtrales d'Amateurs

SADS Schw. Arbeitsgemeinschaft für das darstellende Spiel in der Schule

SSCT Societad svizra per cultura da teater

L'october 1990 ha gî lieu a Visp l'emprim inscunter dals represchentants da las trais organisaziuns e da la collavuratura dal post da teater LR. Per il futur han ins fixà las sequentas finamiras: Preparar in contract d'amicizia sin plaun naziunal ed in project dad in festival da teater «Biennale dal teater popular svizzer». Per las festivitads da la CH91 han il ZSV e la FFSTA preparà in festival dal teater popular svizzer a Friburg. Ina gruppa rumantscha è er envidada.

Per il futur han differentas uniuns signalisà interess da participar a festivals ed inscunters da teater en ed ordaifer il chantun.

Contacts internaziunals

La CIFTA (Comité International des Fédérations Théâtrales d'Amateurs de culture latine) ha gî sia reuniun annuala a Paris. La collavuratura A. Buob è stada preschenta.

Ils Wallons, ina minoritad linguistica e culturala en Belgia, ha intensivà ils barats culturals cun la Rumantschia. Ina gruppa da teater da la Wallonia ha visità il Grischun a chaschun dal festival da teater a Tusaun (27-29 d'avrigl 1990) cun ina producziun. Els envidan ina gruppa rumantscha per l'avrigl 1991 en Belgia.

La CIFTA organisescha mintga trais onns in'emna dad inscunters e barats dal teater popular da tut ses commembers. Las proximas ESTIVADES èn fixadas per l'avust 1991.

L'engaschament da la LR en connex cun il teater d'amateurs sin il plaun naziunal ed internaziunal ha chaschunà discussiuns. La LR vul surtut s'engaschar per la lavur da teater en las regiuns rumantschas. Barats e represchentaziuns ordaifer (naziunal, internaziunal) ston surtut star en interess ed iniziativa da la singula gruppa. La LR po en cas concrets dar contribuziuns per tals barats.

L'onn 1990 ha la LR pudì contribuir a chaschun dal festival da teater a Tusaun (27 – 29 d'avrigl 1990) contribuziuns per 3 gruppas rumantschas e per ina wallona.

En la furmaziun da las mussadras rumantschas da l'Engiadina ha

gì lieu il december 1990 in curs obligatoric a Zernez: «Dramatisar en scolina». J. Guidon ed A. Buob han manà il curs. Sin giavisch vegn il curs cuntinuà l'avrigl 1991.

Teater cun impedidas: Ils contacts e las discussiuns ch'ins ha gì il favrer 1990 cun ils manaders a Samedan han gì per consequenza ch'il club da furmaziun da la Pro Infirmis GR ha organisà en collavuraziun cun A. Buob in curs da teater per impedidas. A partir da l'october 1990 han impedids e na-impedids frequentà en Engiadin'auta durant 12 sairas in curs triling. Il december han ils 15 participants dal curs preschentà publicamain in gieu da Nadal.

11. CHANT E MUSICA

Il december 1990, suenter quasi 2 onns da lavur, ha la cumissiun da chant sut il presidi da Giusep Giuanin Decurtins pudì preschentar 19 chanzuns per chor viril e 23 chanzuns per chor maschadà, selecziunadas e tschentadas a posta per il project «EDIZIUN CHANZUNS».

Questa collecziun da chanzuns vegn cuntinuada ils proxims onns cun l'intenziun da furnir a noss chors rumantschs cumposiziuns novas e cumposiziuns cumprovadas en ina furma pratica e plaschaivla. Era noss/as cumponist(a)s duessan cun questa furma da derasaziun avair la pussaivladad da far conuschent lur lavurs ad in dumber d'interessents pli vast che fin ussa.

Il pretsch per la prima furniziun da chanzuns munta per 1 ordinatur spezial incl. las chanzuns respectivas à fr. 60.–. Tgi che cumpra l'ordinatur retschaiva da temp en temp la nova selecziun da chanzuns. Per l'abunament èn previs custs da ca. fr. 1.– per pagina/chanzun. L'abunament cumpiglia il dretg da copiar las chanzuns.

En quest lieu vuessan nus ina giada era menziunar la grond'impurtanza dals chors sco purtaders e «tgiraders» dal linguatg rumantsch. Gist per l'assimilaziun da persunas da linguatg ester na datti strusch ina meglra chaschun per emprender il rumantsch che la participaziun ad in dals numerus chors rumantschs. Il moviment da chant è organisà bain en il Grischun e dovra strusch animaziun

speziala da la LR. A chaschun da festas da chant e da veterans datti er bunas chaschuns per contacts surregionals. Tenor pratica vertenta dat la LR contribuziuns directas per il chant sulettamain per translaziuns da chanzuns e per il pled scrit rumantsch en connex cun concerts, ediziuns da cassetas, plattas e discs cumpacts. La lavur da la LR sa concentrescha sin metter a disposiziun litteratura da chant, sin animaziun per cumposiziuns (concurrentas ed evaluaziun) e sin sustegns per projects spezialas.

12. EDIZIUNS LR 1990

Quest onn è stà in onn variant e cun blera lavur per il post d'ediziuns. Bleras ediziuns novas sco er diversas restampas han augmentà la lavur d'administraziun, quella da la vendita sco er la spediziun.

Ovras fundamentalas

Gieri Menzli	Cuors da rumantsch vallader II (adatt. Constantin Pitsch ed Annetta Ganzoni)
Gieri Menzli	Cuors da romontsch sursilvan II (adatt. Isidor Winzap)
	Cuors da rumauntsch puter II (adatt. Annetta Ganzoni Pitsch)
	Curs da rumantsch grischun – français I (adatt. Jürg Barblan)
	Cuors da romontsch sursilvan I (restampa 2. ediziun, 1085 exemplars)
	Cassetta tar il cuors da rumauntsch puter
	Cassetta tar il cuors da romontsch sursilvan
	Cassetta tar il cuors da rumantsch vallader
	Cassetta tar il curs da rumantsch surmiran

- Gion Deplazes   Funtaunas III, Istorgia da la litteratura rumantscha
(Da la revoluziun franzosa a l'avertura litterara)
- Gilbert Taggart   Dicziunari fundamental
rumantsch ladin (vallader) – français
- Gilbert Taggart   français – rumantsch ladin (vallader)
(1. ediziun 1005 exemplars)
- Vieli/Decurtins   Vocabulari romontsch sursilvan – tudestg
(Restampa 3. ediziun, 2064 exemplars)
- Reediziun da: Cassetta tar il curs da rumantsch grischun
Cassetta tar il curs da rumantsch surmiran
Cassetta tar il cuors da romontsch sursilvan
Cassetta tar il cuors da rumantsch vallader
Cassetta tar il cuors da rumauntsch puter

MEDS D'INSTRUCZIUN

- Annatina Campell Ideas ed impuls I e II, versiun sursilvana
(adattaziun da Sora Florentina Camartin)

CUDESCHS D'UFFANTS

- Marietta Bearth   ZVAC (surs./suts. – vall./surm.)
(1. ediziun, 2x 1013 exemplars)
- L.Flepp/
B.Cathomen   Las aventuras da Floret
(surs./vall. – surm./suts., lià da nov)
- Reproducziun da: Cassetta da praulas sursilvanas I
(2. ediziun, 106 exemplars)
- Cassetta da tarablas ladinas II
(2. ediziun, 109 exemplars)

DIVERSAS EDIZIUNS

- LR   Laudinella (cudesch da chanzuns)
(Restampa 4. ediziun, 574 exemplars)
- LR   Agenda rumantscha 1991
(2010 exemplars)
- LR   Rapport annual 1989
- F. Dürrenmatt   LA SCENA «Ils fisichers» nr. 66 (surs.)
A. Janki/A. Cadonau
- F. Dürrenmatt   LA SCENA «Ils fisikers» nr. 67 (puter)
Ch. Urech-Clavuot
- M. Frisch/
R. Cathomas-Bearth   LA SCENA «Ussa contan ei puspei» nr. 68 (surs.)

CARNETS OSL

- Jacqueline Held/
Thomas Stecher   Las zoclas da Lisa-Mustazza (OSL nr. 1901)
- Diff. autours   Donnas surmiranas screivan(OSL nr. 1902)
- Leo N. Tolstoi/
Carl Grond   Ils duos vegls (OSL nr. 1903)
- Ute Keil/
Seraina Luzi   Sar Ruogn e'l tössi (OSL nr. 1904)
- Thomas Beer   Dus teaters per la scola (OSL nr. 1905)
- Toni Berther   Spass e sbats (OSL nr. 1906)
- Augustin
Manetsch   Pader Placi Spescha 1752-1833 (OSL nr. 1907)
- Giusep Alig/
Gion Risch Cantieni   Carlito, igl pintg Indian (OSL nr. 1908)

*Rapport dal president da la cumissiun redacziunala rumantscha
per carnets OSL*

L'onn 1990 avain nus puspè salvà duas sedutas da redacziun, ina la primavaira, l'otra l'atun. Quellas sedutas han adina lieu a Cuira tar la Lia rumantscha, uschia ch'i dat adina puspè chaschun da prender contact directamain cun in ressort u l'auter da la LR. L'ulteriura lavur da redacziun vegn fatga tar mintginA a chasa. Deplorablamain avain nus stuì ans decider da terminar l'ediziun da carnets en sutsilvan, damai che la vendita da quests carnets era memia pitschna (I cumpariva in carnet ad onn). La lectura concernenta vegn remplazzada en in'otra moda, e là nua ch'igl è pussaivel davart la dimensiun dal text, laschain nus cumparair en l'avegnir mintgamai in carnet en dus idioms: sutsilvan ed in ulteriur, uschia ch'era l'execuziun d'in tal carnet è pli cunvegnenta e da «responsar». Cristian Joos resta commember da la cumissiun da redacziun.

Malgrà che Linus Berther s'ha dà fadia da propagar noss carnets, è la vendita stada mudesta. El avess magari spetgà dapli eco sin sias offertas (p.ex. pudessan magistras e magisters retrair gratuitamain in exemplar da mintga carnet nov per giuditgar el sco lectura da classa). Per l'avegnir stuain nus ir pli bler a fiera cun noss carnets. – Quai vegn a succeder a Laax a chaschun da la SCUNTRADA.

Augustin Manetsch

EDIZIUNS EN PREPARAZIUN

Il «Manuel pratique de romanche» (Romanica Raetica 4) da Ricarda Liver è actualmain exhaust. La reediziun è gia curregida e pronta per la stampa.

La cuntinuaziun dals «Curs da rumantsch» da Gieri Menzli 1990.

Per 1991 è planisà: La realisaziun dal curs sutsilvan I, la preparaziun dal curs sutsilvan II, ina adattaziun dal curs rg per interessents da linguatg talian sco er ina cassetta da lectura tar il curs da rumantsch sutsilvan. Ultra da quai è en preparaziun ina ristampa dal cuors da rumantsch vallader I (2. ediziun 1000 ex.), sco er dal cuors da rumauntsch puter I (2. ediziun 500 ex.). En elavuraziun stat er la

cuntinuaziun dal curs da Menzli cun in 3. tom davart vita, lingua e cultura en la Rumantschia (cf. pag. 26).

Il cudesch da la retscha HALLWAG cun il titel: «Flurs da prada». Questa ediziun è gia en stampa e duess cumparair en il decurs dal prim quartal da l'onn current.

«Tecnica II», glista da plets tenor DUDEN

«Vocabulari administrativ-giuridic». Damai che quest cudesch vegn adina puspè dumandà, avain nus preparà in'ulteriura ediziun da 25 exemplars en furma da cudesch.

Restampa dal cudesch d'uffants «La fuigia dil Stoffel» da Theo Candinas cun illustraziuns da Christian Gerber ed Erwin Gansner.

Educaziun sexuala: «Peter, Ida e Minimum» da Fagerström/Hansen en 4 idioms (Chasa editura: Otto Maier, Ravensburger). Questa ediziun cumpara en versiun surmirana, sutsilvana e sursilvana, suenter ch'ina procedura da consultaziun ha purtà quest resultat. Suenter difficultads e discussiuns en connex cun la translaziun en sursilvan ha dr. Clau Solèr fatg quella da nov per incumbensa da la LR. L'UdG desista sin questa ediziun.

«Circus Barbado», cudeschet cun 25 chanzuns per giugar e sautar, per far teater e musica tenor versiun originala tudestga «Zottelbär» (Chasa editura: Pan AG, Turitg)

«Gieus per emprender linguatg» da Manuela Gross. Questa ediziun vegn preparada en ils 5 idioms.

Il «KODI», la revista per uffants, vegn edida sco emprova en 3 idioms. Sche quest'emprova ha success e vegn acceptada dals abunents, duai il KODI vegnir cuntinuà en questa furma. Cas cuntrari cumpara el vinavant sulettamain en sursilvan, cunquai ch'ina ediziun integrala da l'entir carnet en plirs idioms surpassa las pussaivladads finanzialas da la LR.

CONTRIBUZIUNS PER EDIZIUNS A:

Romania Paun cucu da Vic Hendry

Romania Monas en iral dad Alfons Vinzens

Romania Tschespet 62, Cun l'auter a pèr da Vic Hendry

Romania da giuventetgna	Talina
Romania/Renania	Igl Uaul grond da Rico Tambornino
Renania	Alp da Veulden da Plasch Barandun
UdG	Il grond Corradi dad Oscar Peer
SRR	Annalas
Desertina	Die Rätoromanen. Ihre Identität in der Literatur da Gion Deplazes
Desertina	Per ovras da Toni Halter
Casa editura Triet	Martin ed il Sontgaclau da Toja Isenring
Uniun da giuventetgna Lumbrein	Broschura da giubileum
Centrala da dunnas	Dunnas en il Grischun
Buchli Rolf	Ad acla
Tauber Christian	Interpretaziun da Tredeschin
Candreia Linard	Notiztgas dalla Sicilia

PROPAGAZIUN E VENDITA DA PUBLICAZIUNS

Durant l'onn 1990 è la LR stada preschentada a pliras exposiziuns per preschentar e promover la vendita da cudeschs rumantschs.

Gia per la segunda giada è la LR stada represchentada a Genevra a chaschun da l'exposiziun «Salon international du livre et de la presse» (25-4 fin ils 29-4-90), a la quala bler(a)s visitader(ras) han demussà interess per la Rumantschia, ses linguatg e sia cultura. In spezial interess ha il curs da rumantsch grischun – français da Jürg Barblan sveglià. A tut ils Rumantschs ed amis da Genevra e conturn che èn sin ina moda ni l'autra sa gidads cun il collavuratur da la LR durant l'exposiziun saja engrazià grondamain per la solidaritad.

Dals 9 da november fin ils 2 da december 1990 è la LR stada represchentada cun varga 50 titels rumantschs a l'acziun da vendita cun il num «Tren sin viadi» che è vegnida organisada da la nova organisaziun grischuna «Cudeschs dal Grischun».

Curt avant las vacanzas da stad avain nus fatg in'acziun da reclama en furma d'in feagl supplementar da tut las gasettas rumantschas che èn vegnidas derasadas en radund 12'000 chasadas. L'acziun ha gè bun success.

Sco gia l'onn passà avain nus er quest onn fatg in'acziun da vendita curt avant las festas da Nadal. Tar omaduas acziuns èn las novas ediziuns, actualas al temp sco er diversas sin il champ da musica, vegnidas offeridas. Il resun è stà cuntentaivel.

Ultra da quai èn las diversas novas ediziuns vegnidas preschentadas en las gasettas rumantschas en furma d'inserat u en furma d'ina comunicaziun da pressa.

Per la derasaziun da cudeschs collavura la LR er cun la Cuminanza da lavur grischuna da cudeschs per la giuventetgna. Erwin Ardüser è la persuna da contact en la suprastanza da quest'organisaziun.

La LR è daventada commembra da l'uniun d'editurs «BÜCHER AUS GRAUBÜNDEN/CUDESCHS DAL GRISCHUN». Cun questa uniun è vegnida discutada la participaziun al «Salon du livre 1991», il «Tren da cudeschs» ed ulteriuras acziuns da vendita.

Da la Hatrick SA ha la LR surprindì per la revendita las versiuns rumantschas (sursilvan, surmiran, puter e vallader) da l'Istorgia dals Rumantschs, 2. tom cun il titel: *Ils cots da Mercur*.

ANTIQUARIAT DA CUDESCHS RUMANTSCHS

Sin la fin da l'onn 89 ha la LR installà in antiquariat da cudeschs rumantschs sco er tudestgs che stattan en connex cun noss linguatg u cun l'intschess rumantsch. L'interess per questa purschida supplementara è stà grond.

Er quest onn ha la LR cumprà cudeschs antiquars da privats sco er ord relaschs. Per la revendita, resp. distribuziun, surpiglia la LR cudeschs antiquars e vegls.

FURNIZIUNS, REGALS DA CUDESCHS, BIBLIOTECAS

Per installar u per cumplettar bibliotecas u autras rimnadas ha la LR er quest onn surdà diversas ediziuns gratuitamain.

- Biblioteca communal Tavo
- Biblioteca Bogn Ragaz
- Biblioteca Tschier
- Biblioteca cumünala d'Ardez
- Centre de traduction littéraire, Losanna

Ultra da quai regala la LR atgnas ediziuns sco premis da tombolas, per div. occurrenz, concurrenz e.a.v.

Per la summa da ca. frs. 6'500.– ha la LR furnì cudeschs ad universitads e persunas privatas a l'ester. Quest import va a quint da la PRO HELVETIA.

L'inventari per la fin da l'onn 90 mussa ch'in grond dumber da cudeschs empleneschans ils tschalers en chasa rumantscha. Per l'onn proxim vegn provà da derasar cudeschs en connex cun la SCUNTRADA cun far acziuns spezialas. Per las bibliotecas metta la LR er a disposiziun inscripziuns, cedels da registraziun, etc.

13. CONTACTS/AUTORITADS

Contacts cun las autoritads federalas/chantunalas

Discussiuns cun las autoritads federalas han gì lieu en connex cun l'adattaziun da las contribuziuns federalas a la chareschia ed en connex cun la consultaziun conc. la revisiun da l'artitgel 116 CF.

Al chantun Grischun è vegnidas inoltradas dumondas davart l'adattaziun da las contribuziuns federalas e chantunalas a la chareschia, davart la mancanza previsibla da mussadras rumantschas, davart la finanziaziun dals vocabularis regiunals, davart la coordinaziun da la terminologia en la chanzlia federala. Il secretari è era vegnì consultà conc. las directivas chantunalas davart la translaziun da texts uffizials en rumantsch. La cumissiun da pressa ha discutà cun il schef dal departament d'educaziun il project «Gasetta rumantscha dal di».

L'uffizi da sport chantunal ha contribuì per la preparaziun da la terminologia dal med d'instrucziun «Gimnastica e sport en scola». L'ediziun da questa terminologia duess pudair succeder l'onn 1991. Al chantun èn era vegnidas inoltradas las materialias per program e rapport da lavur e per preventiv e quint LR. Per inscripziuns, translaziun, resguard dal rumantsch en ils uffizis chantunals, per curs, finanzas, urdens administrativs etc. è la LR en contact oral cun divers exponents da l'administraziun chantunala.

Al chantun da Genevra è vegnì sutmess in rendaquint ed ina nova dumonda conc. la contribuziun da Genevra a la promoziun dal rumantsch.

Contacts cun vischnancas e citads

Contacts permanents cun las vischnancas tgiran ils collavuratur regiunals. Els sa scuntran cun suprastanzas communalas e dattan er orientaziuns en radunanzas localas e communalas. La LR sezza ha tgirà ils sequents contacts speziels cun vischnancas e citads:

- Las vischnancas èn vegnidas supplitgadas da duvrar tant sco pussaivel il rumantsch en publicaziuns en il Fegl uffizial chantunal. Als circuls politics dal territori rumantsch ha la LR sutmess la dumonda da rumantschar ils nums uffizials dals circuls.
- Il collavuratur d'Engiadina ha organisà in curs da linguatg per chanzlists.
- Cun las vischnancas al cunfin dal linguatg cun scolàs fundamentalas tudestgas ed instrucziun supplementara da rumantsch ha gè lieu ina tschentada d'infurmaziun e barat d'experientscha.
- En connex cun la preparaziun da la SCUNTRADA han ins gè contact a scrit u oral cun las vischnancas da Laax, Flem, Falera e Sagogn.
- Cun exponents da la vischnanca da communicaziun Mustér, cun il DRG e la biblioteca chantunala è vegnì discutà il project per ina cataloghisaziun centrala da las bibliotecas rumantschas (project DIS. 11)

Gruppa da lavur per las regiuns linguisticas dal Grischun

Parsura e secretari sa participeschan a la gruppa da lavur per las regiuns linguisticas dal Grischun. Questa gruppa ha salvà durant

l'onn da rapport pliras sedutas e preparà ina prima part dad in rapport davart la situaziun linguistica en il Grischun.

Contacts cun autoritads ecclesiasticas e cun las Baselgias

Il contacts sa concentreschan sin in concept e program per las occurrenzas davart la religiun en connex cun la SCUNTRADA. La dumonda dad ina revisiun d'artitgel 3 dals tschentaments LR conc. contribuziuns da la LR per ediziuns da natira religiusa – confessiunala nun è vegnida tematisada vinavant. Ina tala revisiun pudess vegnir en dumonda en connex cun ina revisiun pli gronda dals tschentaments LR.

Contacts cun diversas instituziuns

La Fundaziun Planta e la Fundaziun Retoromana han retschet contribuziuns per lur curs da stad. Il legat Cadonau sustegna la LR cun contribuziuns per ediziuns en sursilvan e s'engascha en spezial per ina reediziun dal vocabulari da Vieli/Decurtins: sursilvan – tudestg. Ella porta ils custs da la redacziun tras Alexi Decurtins.

Integrar ils Rumantschs ordaifer il Grischun en la LR

Cun ils exponents dad uniuns rumantschas ordaifer il territori è vegnidas discutadas pussaivladads per integrar questas uniuns commensuradamain en las structures da la LR.

La grupp da lavur «Rumantschs en la Bassa» (Dumeni Capeder, Anna Cilgia Vital, Gian Guolf Bardola, Sigisbert Lutz) ha sutta mess in rapport conc. ils giavischs per s'integrar en las structures da la LR. Sin fundament da quest rapport e dad in inscunter cun la grupp da lavur è vegnida elavurada ina proposta per integrar ils Rumantschs ordaifer il Grischun en las structures da la LR. Quella prevesa:

- resguardar exponents da las uniuns rumantschas da la Bassa en la radunanza da delegadAs LR cun dretg cumplain (3 represchentantAs)
- tschertgar ensemen cun ils Rumantsch ordaifer il Grischun ina

structura organisatoria cun la legitimaziun da delegar quests exponents

- suttametter las midadas dals tschentaments (art. 1, art. 7c, art. 8) al cussegl per decisiun ed en procedura da consultaziun tar las uniuns affiliadas.

La decisiun definitiva en questa dumonda duess pudair vegnir prendida a chaschun da la radunanza da delegadas a chaschun da la SCUNTRADA 1991 a Laax.

Contacts per rumantschaziuns

Cun distribuiders da texts en il territori rumantsch (distribuiders da victualias e raubas, biros da propaganda, bancas, segiranzas, PTT e auters) ha la LR contacts surtut sur il post da translaziun. Tras quests contacts ha la preschientscha dal linguatg pudì vegnir rinforzada en numerus secturs nunlitterars da la vita publica.

En quest sector sa cumporta la LR a moda reactiva, cun quai che las forzas da persunal per ulteriura lavur mancan.

Contacts cun instituziuns na-rumantschas

Cun la «*Pro Grigioni italiano*» e la «*Walservereinigung*» tgira la LR contacts permanents per activitads cuminaivlas. En spezial è vegnidas discutadas occurrenz per la SCUNTRADA. Cun la «Sezione di Poschiavo» da la PGI è vegnida realisada da cuminanza ina broschura cun il titel «Punts/Ponti» per infurmaziun vicendaivla. Questa broschura è vegnida preschientada en ina occurrenza cuminaivla bain frequentada a Poschiavo. Ina scuntrada a Baiva da chors ed uniuns culturalas dal Grischun talian e dal Grischun rumantsch, stada prevista per l'onn da rapport, nun è vegnida realisada. Il secretari ha fatg referats a Vicosoprano (Coscienza svizzera) ed a San Vittore (preschentaziun da l'ediziun «Valmesolcina/Valcalanca»).

En la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (CGCG) collavura Erwin Ardüser sco represchentant da la Rumantschia e persuna da contact per la LR. La CGCG collavura cun la LR per derasar cudeschs rumantschs a la giuventetgna,

per regla sur ils scolasts. En ina discussiun è vegnida preparada in'occurrentza da questa cuminanza a chaschun da la SCUNTRADA.

En il rom da l'usità han represchentantAs da la LR tgirà numerus contacts cun organisaziuns naziunalas ed internaziunalas:

- Christian Joos represchenta la LR en la *Quarta Lingua* che sustegna acziuns da rumantschaziun e l'ediziun dad Ars Helvetica.
- Christian Joos è era represchentant en la *Fundaziun OSL* che è sa constituida independentamain da la Pro Juventute.
- Dunna Heidi Derungs-Brücker represchenta la LR en la *Societad svizra per minoritads*. Questa societad è vegnida contactada per in engaschament en connex cun la proxima SCUNTRADA.
- Il secretari ha referì en duas occurrenzas dal *Forum Helveticum*.
- La *Pro Helvetia* sustegna divers projects rumantschs tenor las indicaziun en il quint LR. Cun la Pro Helvetia ha gì lieu ina discussiun a Turitg conc. la finanziaziun dad Ars Helvetica.
- A la dieta da la *Cuminanza da las gruppas etnicas dals pajais vischins da l'Austria* a Osijek/Eszek ha la suprastanza delegà Sonja Capaul. Questa cuminanza ha discutà ils elements per ina charta dals dretgs fundamentals da las minoritads linguisticas.
- La *Nova Societad Helvetica*, che s'engascha surtut er per l'enclegientscha tranter las gruppas linguisticas en Svizra, ha furmà ina nova secziun en il Grischun. Il secretari è s'engaschà en quest connex.
- *L'Uniun federalistica da las comunitads etnicas da l'Europa* (UFCE/FUEV) persequitescha ils svilups en connex cun l'integraziun europeica. La LR è en contact da correspundenza cun questa organisaziun.
- Al *Biro europeic per las linguas main derasadas* (European bureau for less used languages/Bureau européen pour les langues moins répandues) ha la LR suttamess ina documentaziun davart la posiziun geografica, demografica e giuridica dal rumantsch en Svizra.
- Il *Cussegl d'Europa* ha organisà in simposi davart «Droits des langues/droits de l'homme», al qual la LR ha delegà dr. Clau Solèr.
- En il *Fondo naziunal* ha il secretari collavurà en la gruppa d'experts per il project naziunal da retschertga 21 «Pluralissem cultural ed identitad naziunala».
- Cun *l'Academia svizra per scienzas moralas* (ASSM) è vegnì preparà in colloqui dals 15 – 20 d'avrigl 1991 a Parpan e Cuira

davart la tematica: «Sprachstandardisierung: Bausteine zu einer Theorie der Sprachstandardisierung». Il secretari ha collavurà en la grupp da preparaziun.

- La LR resta en contact cun *l'Associaziun internaziunala per la defensiun da linguas e culturas smanatschadas* (Association Internationale pour la Défense des Langues et des Cultures Menacées, A.I.D.L.C.M.).
- Cun la *Chasa Stapfer a Lenzburg* è vegnidas discutadas dumondas en connex cun il project da pressa «La Quotidiana». L'organisaziun è vegnida documentada ed orientada davart las decisiuns da la LR en chaussa.
- Cun la *SAB* (Gruppa svizra per las regions da muntogna) ha la LR discutà la pussaivladad d'integrar ina pagina rumantscha en la nova revista «Montagna». Ina tala pagina vegn realisada a partir dal schaner 1991.
- En *l'Acziun da sentupada 91* a Soloturn collavura il parsura LR sco viceparsura. Exponents da la LR han participà ad occurrenz. La LR ha mess a disposiziun materialias d'infurmaziun per las activitads da questa organisaziun.
- A la radunanza da la *Pro Raetia* è la LR stada represchentada tras in consuprastant. La dieta d'atun da la Pro Raetia a Poschiavo è stada deditgada a la tematica: «Trilinguitad en il Grischun». La LR ha collavurà tenor giavisch per la preparaziun.
- Cun la *Helvetia Latina* è vegnidas discutadas dumondas da la preschientscha dal rumantsch sin plaun federal ed en l'administraziun centrala. La suprastanza ha sustegnì acziuns da la Helvetia Latina (istanza al cussegl federal conc. posiziun dals linguatgs en l'administraziun).
- Per ina *Maison latine – Forum latin* a Berna ha la suprastanza prendì ina posiziun positiva.
- En la LR è vegnidas retschavidas e documentadas persunas da la minoritad Sorba, dals Wallons, Bascs, Sardes, Friulans e Frisons.
- En l'*Organisaziun da giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeicas* (GCEE) lavura Duri Denoth da Sent sco parsura.
- Cun exponents dals *Ladins da las Dolomitas* è vegnidas discutadas occurrenz en connex cun la SCUNTRADA.

La LR vegn adina pli savens envidada da sa participar a congress davart dumondas da minoritads linguisticas e culturalas en

l'entir'Europa. La problematica da l'integraziun en l'Europa e ses effects sin ils linguatgs minoritars occupescha actualmain fitg las gruppas minoritars. Sper las preschientschas allegadas sura dad exponents da la LR han surtut era prof. Iso Camartin e prof. Chasper Pult frequentà – senza consequenza da custs per la LR – talas occurrenz as en l'entir'Europa.

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1991 E 700 ONNS CONFEDERAZIUN 1991

Program da la SCUNTRADA

A chaschun da la radunanza da delegadAs dal december a Cuirà è vegnì sutta mess in concept da program per la SCUNTRADA cun center a Laax ed occurrenz as era en las vischnancas da Falera, Flem e Sagogn. En las furmas da preschentaziun ed inscunter sa basa la SCUNTRADA sin las experientschas fatgas en las ultimas SCUNTRADAs. Sper blocs monotematics stattan blocs averts per pliras tematicas e furmas. L'idea è quella dad ina scola auta populara ch'offrescha parallelamain occurrenz as e tematicas che pon interessar in vast public da tuttas regiuns, da tuttas vegliadetgnas, da tuttas professiuns, derivanzas ed interess.

Per l'organisaziun han ins collavurà cun las vischnancas allegadas, cun las uniuns affiliadas da la LR, cun l'Uniun dals Gualsers, cun secziuns da la Pro Grigioni Italiano, cun l'Uniun grischuna per il teater popular, cun l'Uniun grischuna per la protecziun da la patria, la Corporaziun da vischnancas Surselva, il Club da computers Surselva, las uniuns da Laax e conturn, l'Uniun rumantsch grischun, la chasa d'asilants a Schluein, l'Acziun da sentupada 91, la Societad svizra per minoritads, las instituziuns per la scolaziun da creschids rumantschas, ed auters.

Per la finanziaziun è vegnì elavurà in preventiv provisoric che quinta cun fr. 280'000.– expensas e ca. fr. 200'000.– entradas. En il preventiv LR stat ina summa da fr. 80'000.– per la finanziaziun da la SCUNTRADA 91. Per rimnar ideas per la SCUNTRADA ha la LR fatg appels en la pressa rumantscha ed in inscunter da lavur a Laax. Per il placat ha la suprastanza incaricà Jacques Guidon.

Collavuraziun en connex cun ils 700 onns Confederaziun 1991

La LR ha surtut collavurà en connex cun la lavur da translaziun. Tenor giavisch èn vegnidas intermediadas gruppas e contacts cun differentas organisaziuns ed instituziuns en terra rumantscha.

15. ADMINISTRAZIUN, ORGANISAZIUN, FINANZAS

Persunal en la centrala LR

A las personas che han bandunà il manaschi da la LR durant l'onn 90 vuessan nus exprimer noss sincer engraziament per lur lavur. Igl èn quai

Annalis Schaniel che ha banduna il post da translaziun da la LR la fin da l'onn suenter 5 onns,

Manuela Gross, mussadra durant in onn en la scolina ladina en Chasa rumantscha,

Alice Tönz, engaschada parzialmain en il post d'infurmaziun e documentaziun

Nadja Indipendenza che ha terminà ses emprendissadi da biro cun success.

In spezial engraziament admettain nus a dunna *Dorina Item* ch'è stada durant 11 onns la «mamma» ed «onda» da blers scolarets da la scolina sursilvana en la LR.

Da nov ha la suprastanza LR elegì

dr. Clau Solèr, collavuratur en il post da translaziun/linguatg,

Heidi Caviezel-Cathomen, mussadra per la partiziun sursilvana da la scolina rumantscha,

Maria Süsskind-Riatsch, mussadra per la partiziun ladina da la scolina rumantscha,

Bernadetta Studhalter-Vincenz en il secretariat. Ella è principalmain engaschada per lavurs en connex cun la Scuntrada 91.

La glista dal persunal stabel en la centrala da la Lia rumantscha a Cuir chattais Vus sin las paginas 14 e 15.

Durant l'onn 1990 han las suandantas personas lavurà durant 1-4 emnas en la LR (surtut en il post da linguatg):

Werner Carigiet, Tina Deplazes, Esther Krättli, Daniela Manetsch.

Redacturs dals vocabularis regiunals

Faust Signorell ha cumenzà ils 1. d'avust en temp cumplain cun la lavur da redacziun per in vocabulari surmiran-tudestg/tudestg-surmiran.

Gion Kunfermann ha cumenzà ils 10 da settember en mez temp la lavur da redacziun per in vocabulari sutsilvan-tudestg/tudestg-sutsilvan.

Mainaproject LA QUOTIDIANA

Giusep Capaul ha cumenzà la lavur sco mainaproject LA QUOTIDIANA il 1. da november.

Persunal ordaiifer la LR

Per incumbensa da la LR lavuran las suandantas persunas parzialmain ordaiifer la LR: Dumeng Secchi, Flurin Spescha (translaziun ARS HELVETICA), Ines Gartmann e Marlis Menzli (lectorat ARS HELVETICA).

Scolaziun dal persunal

- Dis da rg a Stierva
- Curs da lavurar cun computer

Planisaziun da finanzas LR

Gia la primavaira 1990 ha la suprastanza discutà in plan da finanzas LR per 1991 ed ils onns sequents. La situaziun demussa cler che la gestiun e las lavurs pon sulettamain vegnir cuntinuadas, sche la LR cuntanscha ina adattaziun da las contribuziuns a la chareschia. Cun il nov artitgel costituziunal duess alura la basa per la finanziaziun da la lavur a favur dal rumantsch vegnir meglierada fundamentalmain. Suenter discussiuns en suprastanza e cun il revisorat ha gè lieu ina discussiun cun ils schefs dals departaments da finanzas e da cultura dal chantun Grischun che ha purtà il resultat da far ina dumonda

documentada per adattar las contribuziuns federalas a la chareschia. Questa dumonda è vegnida fatga ed inoltrada dal chantun a Berna. Ella è stada la basa per in messadi dal cussegl federal a las chombras federalas per in augment da 25 % da las contribuziuns (cf. aggiunta). Il cussegl dal stans ha decidì quest augment en la sessiun dal december. Il cussegl naziunal duess decider en la prima sessiun da 1991.

La suprastanza ha discutà – sin dumondas da las uniuns regionalas – in augment da lur contribuziuns. En vista a la SCUNTRADA ed a las lavurs supplementaras en connex cun ils vocabularis regional èn las uniuns regionalas stadas prontas da desister dad in augment da lur contribuziuns per l'onn 1991.

Preventiv 1991

Il preventiv 1991 ha dà grondas discussiuns pervia da la mancanza da finanzas. Er cun renunziar en divers secturs a numerusas activitads da prima prioritad nun èsi reussì da suttametter in preventiv equilibrà. Il preventiv cun in deficit da fr. 329'090.– è vegnì approvà dal cussegl e da la radunanza da delegadAs

- cun la resalva che la Confederaziun adatteschia sias contribuziuns tenor il messadi dal cussegl federal per 25 % (da 1.6 milliuns sin 2 milliuns fr.)
- cun la speranza che la regenza grischuna acceptia il project per novs vocabularis regional (fr. 235'000.–) sco incumbensa chantunala en il rom da la preparaziun da meds d'instrucziun
- cun la segirtad da pudair realisar entradas supplementaras entras dumondas ed instanzas per divers projects.

En cas che questas cundiziuns na pudessan betg vegnir ademplidas, stuess ina radunanza da delegadAs 1991 reponderar e decider da nov davart il preventiv.

La LR aveva preschentà er per 1990 in preventiv deficitar, uschia che las difficultads da recaltgar finanzas sufficientas èn restadas in tema permanent. Cun tegnair en egl las expensas èsi reussì da restar en il rom dal deficit budgetà. Tut ils detagls èn documentads en il quint da manaschi ed en la bilantscha sin las paginas 127 fin 137.

Entradas

Las contribuziuns da basa da la Confederaziun (fr. 1'600'000.–) e dal chantun (fr. 400'000.–) restan nunmidadas.

Sper questas contribuziuns da basa ha la LR cuntanschì durant l'onn da rapport ils pajaments sequents da vart publica e privata (allegadas vegnan summas da fr. 1'000.– ensi):

	fr.	fr.
Chantun Grischun		
contr. a la scolina d'exercizi	4'577.–	
per lavur vid meds d'instrucziun	3'601.–	
scolaziun da creschids	3'616.–	
cudesch d'uffants «ZVAC»	5'000.–	
lavurs da project vocab. reg.	7'056.–	
dicziunari ladin – frances	8'000.–	
ils 12 toms «Ars Helvetica»	50'000.–	<u>81'850.–</u>
Chantun Genevra		
contribuziun annuala		50'000.–
Citad da Cuir		
contr. a la scolina d'exercizi	75'000.–	
contr. per l'instr. da rum. a las scolas popularas	<u>5'000.–</u>	80'000.–
EWZ/citad Turitg		
contr. ordinaria		5'000.–
Dun naziunal 1988		
contr. als custs «Quotidiana»	24'294.70	
contr. als custs «70 onns Lia rumantscha»	<u>9'061.–</u>	33'355.70
Pro Helvetia		
contr. al dicziunari ladin – frances		5'000.–
Pro Litteris contr. per texts ord ediziuns		
		1'075.–
Banca chantunala Grischuna		
contr. per il cudesch d'uffants «ZVAC»		1'000.–
Uniun da Bancas Svizras		
contr. per la cumpra dad in nov bus da scolina		20'000.–

Uniun da scolina Cuir	
contr. a transports da scolars	6'100.–
Chasa editura chantunala	
onurari per correcturas	7'000.–
vid meds d'instrucziun	
Fundaziun Herbert Bossi	
contr. per il cudesch d'uffants «ZVAC»	2'000.–
Fundaziun Mary Long	
contr. per il cudesch da chant «Laudinella»	2'000.–
Fundaziun G. Bazzi-Mengiardi	
contr. al dicziunari ladin – frances	10'000.–
Fundaziun COOP	
regal da giubileum	100'000.–
(contr. messa en conto da bilantscha)	
Total	<u>404'380.70</u>

Il revisurat, che ha per la LR la funcziun d'ina cumissiun da gestiun, ha examinà las finanzas e la gestiun da la LR e discutà ils problems cun il revisur chantunal e cun ils respunsabels da la LR en trais sedutas. La LR sa grà ch'ils commembers dal revisurat ed il revisur chantunal sa gidan adina puspè cun impuls e cussegls e stima il sustegn da questa vart.

Contribuziuns da la LR

Sin dumondas documentadas ha la LR concedì las suandantas contribuziuns (per ediziuns vesair pag. 50) per ils intents sequents:

- Chasa Jaura per translaziun dal guid en rumantsch
- Musica Greina Vrin per brochura da giubileum
- Chor viril Trun per part rumantscha dal concert «Missa brevis» da Haydn
- Chor da baselgia Müstair per cudeschet da text tar cassetta e CD
- Ediziun Zoë per brochura franzosa davart il rumantsch
- Organisaziun d'in curs da suggestopedia a Domat e Bravuogn

- a la Renania per la derasaziun pli vasta da la Casa Paterna/La Punt
- a las mussadras ladinhas per il project «Chasperet sün viadi»
- al concert «Notg da rock Surses»
- a la Renania per il project «Teater da scolars a Flem»
- a la Societad retoromantscha per in separat da las Annalas davart il rumantsch grischun
- a la Romania da giuventetgna per la Talina
- a la PGI per il project biling «Punts/Ponti»
- al Comité romontsch da Flem per las seras da referats rumantschs
- a la Fundaziun Planta ed a la Fundaziun Retoromana per curs da rumantsch da stad

* * *

Documents

1. Demarschas parlamentaras conc. il rumantsch

En il *cussegl grond* èn vegnidas discutadas las sequentas demarschas conc. dumondas linguisticas

- Interpellaziun conc. il dretg da condecisiun dal pievel davart il rumantsch grischun e la quotidiana (vesair protocol dal *cussegl grond*, november 1990)
- Postulat conc. l'introducziun dal talian sco linguatg ester en scola primara dal Grischun tudestg (vesair protocol dal *cussegl grond*, matg/zercladur e settember 1990)
- Postulat conc. servetsch da translaziun en talian (vesair protocol dal *cussegl grond*, october 1990)

* * *

2. Revisiun da la lescha federala

Cun in messadi dals 5 da settember 1990 ha il *cussegl federal* proponì a las chombras federalas las sequentas midadas da la LESCHA FEDERALA DAVART CONTRIBUZIUNS ALS CHANTUNS GRISCHUN E TESSIN PER LA PROMOZIUN DA LUR CULTURA E LINGUATG (dals 24-6-1983).

Art. 1 alinea 1 e 2

La Confederaziun conceda al chantun Grischun per promover la cultura ed il linguatg rumantsch e per promover la cultura ed il linguatg en las valladas talianas ina contribuziun annuala da fr. 3'750'000.–.

Da quels èn d'attribuir almain fr. 1'875'000.– a la LR per sia activitad da promover la cultura ed il linguatg rumantsch ed almain fr. 565'500.– a la Pro Grigioni Italiano per sia activitad da promover la cultura ed il linguatg en las valladas talianas dal Grischun.

Art. 2 Contribuziun al chantun Tessin

La Confederaziun conceda al chantun Tessin per promover sia

particularitad culturala e linguistica ina contribuziun annuala da fr. 2,5 milliuns.

Questa lescha sottastat al referendum facultativ.

Il cussegl federal decida l'entrada en vigur.

* * *

3. Proposta per in artigel constituziunal davart la promoziun da la cultura (art. 27 septies da la constituziun federala)

Cun scriver dals 21 da december 1990 ha il departament federal da l'intern suttamess per consultaziun la sequenta proposta per in artigel constituziunal davart la promoziun da la cultura: Art. 27 septies CF.

1. La Confederaziun ed ils chantuns contribueschan en il rom da lur competenzas per mantegnair l'ierta culturala, promover il svilup e la diversitad culturala dal pajais e da rinforzar la chapientscha per las valurs culturalas communablas.
2. La Confederaziun po sustegnair chantuns, vischnancas e privats en lur stentas per il mantegniment da bains culturals e per la promoziun da la creaziun culturala. El resguarda en quest connex en spezial ils interess culturals da las regiuns main privilegiadas.
3. La Confederaziun po cumplettrar las stentas chantunalas, communalas e privatas tras atgnas mesiras, en spezial
  - a) per la tgira dal barat cultural cun l'exteriur
  - b) per il resguard da pensums culturals da purtada naziunala.

* * *

4. Resoluziun dals Rumantschs ordaifer il Grischun

La scuntrada annuala da las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun da sonda, ils 1. da december 1990, a Zug, ha prendì la suandanta resoluziun:

Infurmaziun – Uniun – Acziun

Ils represchentants e las represchentantas da las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun èn inquietadas da las discussiuns actualas davart «*La Quotidiana*» ed il *rumantsch grischun*.

Tant davart il project per ina quotidiana sco era davart il rumantsch grischun pon ins esser da differentas opiniuns. Ina discussiun è schizunt necessaria ed impurtanta.

Polemicas ed attaccas persunalas sco era posiziuns uffizialas negativas èn dentant nagins meds da discussiun constructivs.

Las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun sustegnan tuttas activitads e tut ils sforzs per mantegnair e promover il linguatg e la cultura rumantscha. Ellas èn conscientas che quests sforzs ston vegnir fatgs en emprima lingia en il territori rumantsch. Quai po dentant sulettamain daventar en in clima da toleranza e respect.

Ord quests motivs supplitgeschan las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun tuttas persunas ed instituziuns pertutgadas

- da *s'infurmar* e sa laschar infurmar cumpetentamain,
- da *star ensemen* e tshertgar cuminaivlamain soluziuns raschunaivlas per ils problems actuals
- e dad *interpretar uss las acziuns* necessarias per francar il rumantsch en l'avegnir.

Il digren permanent dal rumantsch pretenda ina concentraziun da las forzas, tant en l'intschess rumantsch sco en l'entira Svizra. Tenor opiniun da las delegadas e dals delegads da las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun pon sulettamain acziuns constructivas e l'unitad manar la Rumantschia sur la sava da l'onn 2'000.

Uniuns rumantschas ordaifer il Grischun

* * *

5. Decleraziun da la radunanza da delegad(a)s da la LR dals 8 da december 1990 conc. la projectaziun da la gasetta rumantscha dal di

Suenter che tuttas uniuns affiliadas da la LR han sustegnì d'examinar la projectaziun dad ina gasetta rumantscha dal di (LA QUOTIDIANA)

ha il Cussegl da la LR nominà unanimamain ils 11 da matg 1990 dr. Giusep Capaul sco mainaproject. Cun 52:1 vusch han ils delegads e las delegadas da la LR elegì a Casti ils 23 da zercladur la cumissiun accumpagnanta e concedì in credit. Dapi chalonda november 1990 è il mainaproject en uffizi e la gruppa accumpagnanta è sa constituida ils 20 da november 1990.

L'Uniun grischuna dals editurs da gasettas ha gia intervegnì ils 15 da zercladur/gün 1990 tar la Regenza encunter la gasetta rumantscha dal di. La Regenza ha prendì posiziun ils 17 da settember 1990, faschend grondas resalvas vers il project. Questa posiziun uffiziala è vegnida enconuschenta ils 9 da november 1990. Il medem di èn era ils editurs grischuns s'exprimids cunter la gasetta rumantscha dal di.

La LR – sco iniziata e purtadra dal project – è ni vegnida infurmada ni consultada da las instituziuns suranumnadas. Er èn questas decisiuns vegnidas dadas avant che la gruppa da projectaziun era en uffizi e senza contactar lezza. La LR e la gruppa da projectaziun deploreschan grondamein quest agir precipità e pregiudicant dals editurs grischuns e da la Regenza – sco era nauschas polemicas en la pressa.

Quests fatgs difficulteschan dialog e contractivas.

La projectaziun da LA QUOTIDIANA è dentant instradada e progredescha tenor plan da lavur. Nus vegnin ad infurmar las autoritads cumpetentas da chantun e confederaziun a temp davart l'andament dal project e cun la supplica da prender posiziun. Era vul la LR sa stentar da chattar – malgrà il succedì – cun tuts partenaris ed interessads ina soluziun per la gasetta rumantscha dal di che segirescha era l'entira pressa rumantscha, saja quai en la furma previda tras cooperaziun u cun alternativas. Ina da las mesiras las pli effizientas per salvar il rumantsch è ina gasetta rumantscha dal di. Nossa finamira è perquai da realisar questa gasetta uschè spert sco pussaivel.

Defunctas e defuncts

Nus ans regurdain en pia memorgia da las defunctas e dals defuncts stad(a)s engaschad(a)s en il moviment linguistic-cultural rumantsch.

Cavigelli Johann Felix, ant. redactur dal Dun da Nadal	1919 – 1990
Duff Paul, scriptur	1913 – 1990
Jörger Kaspar, collavuratur da diversas publicaziuns	1924 – 1990
Schmid Theofil, ant. mistral da la Cadi	1912 – 1990
Schmid Töna, ant. inspectur da scola e redactur dal Chalender Ladin	1903 – 1990
Schorta-Gantenbein Andrea dr., ant. chauredactur dal Dicziunari rumantsch grischun	1905 – 1990